

GÖTEBORGS UNIVERSITET
Utbildnings- och forskningsnämnden för lärarutbildning
Lärarprogrammet, examensarbete 10 poäng

Säker sex och samlevnad i skolan

Fördelningen av sexualkunskap och samlevnadsfrågor i Sex och Samlevnadsundervisningen.

Sofia Mähl Fransson
Anna Nordqvist

LAU 350
Handledare: Mats Hagman
Examinator: Florentina Lustig
Rapportnummer: HT05-2611-090

Abstract

Titel: Säker sex och samlevnad i skola, fördelningen av sexualkunskap och samlevnadsfrågor i sex och samlevnadsundervisningen

Författare: Sofia Mähl Fransson, Anna Nordqvist

Typ av arbete: Examensarbete (10p)

Handledare: Mats Hagman, **Examinator:** Florentina Lustig

Program: Lärarprogrammet, Göteborgs Universitet

Datum: December 2005 (HT05-2611-090)

Syfte

Som blivande lärare i de naturorienterade ämnena var vi nyfikna på hur lärarna hanterar området Sex och Samlevnad. I ett allt mer sexualiserat samhälle blir området viktigt att belysa med värdegrunden som fokus. Syftet med studien var dels att titta närmare på hur fördelningen mellan undervisningen i sexualitet och samlevnad ser ut i skolan. Frågan var då hur fördelningen såg ut mellan sexualkunskap och samlevnadskunskap och om det fanns en balans i undervisningen mellan dessa. Den andra delen gällde undervisningens utformning. Vad innebär det för eleverna om fokus ligger på sexualkunskap eller samlevnad?

Metod

Vi har med hjälp av tidigare studier och litteratur kring området skapat en grund till våra frågeställningar. För att få inblick i undervisningens utformning har vi gjort en undersökning på några skolor i Göteborgsområdet. Där intervjuade vi No och So lärare med syfte att få fram deras tankar kring området sex och samlevnad och vilka möjligheter det fanns på skolan för att utveckla undervisningen. Vi utförde även enkäter för att kunna kartlägga vilka delområden som undervisningen berörde och hur lärarnas definition av sexualkunskap respektive samlevnadskunskap såg ut.

Resultat

Tyngdpunkten i Sex och Samlevnadsundervisningen varierar mellan skolor och lärare. Undersökningen visar att det mer beror på lärarens bakgrund än på den skola läraren befinner sig på. Även utformningen i undervisningen varierar stort mellan skolorna. Från skolor som har ämnet schemalagt där alla lärare på skolan är delaktiga i arbetet till skolor där en ensam lärare bär hela ansvaret för undervisningen i Sex och Samlevnad. Något svar på hur man finner balans mellan sexualkunskap och samlevnadsfrågor kunde vi inte finna. Flera lärare gjorde bedömningar utifrån den enskilda klassens behov då de planerade sin undervisning i området. Andra lärare lät undervisningen i Sex och Samlevnad infalla i årskurserna som en tradition.

Nyckelord: sexualkunskap, samlevnadsfrågor, lärarperspektiv, årskurs 7-9

Innehållsförteckning

1 Inledning	2
1.1 Bakgrund	2
1.2 Definition	2
2 Syfte	4
2.1 Övergripande syfte	4
2.2 Problemformulering	4
3 Historik	5
4 Vad säger styrdokumentet?	6
4.1 Lpo 94	6
4.2 Kursplaner	6
5 Teoretisk anknytning	8
5.1 Eleven i fokus	8
5.2 Undervisningen	9
5.3 Läraren	10
6 Metod	12
6.1 Val av design och metod	12
6.2 Urval.....	13
6.3 Datainsamling.....	13
6.4 Analysmetod.....	14
7 Resultat	15
7.1 Beskrivning av skolorna.....	15
7.2 Resultat av enkäter	16
7.3 Resultat av intervjuer	19
7.4 Sammanfattning av resultatet	23
8 Diskussion	24
8.1 Validitet	24
8.2 Vilka faktorer påverkar undervisningen i Sex och Samlevnad?	25
8.3 Var ligger tyngdpunkten i Sex och Samlevnadsundervisningen, sexualkunskap eller samlevnad?	27
8.4 Vilka effekter kan man se av undervisningen hos eleverna enligt lärarna?	29
8.5 Förslag till förbättringar	31
9 Litteraturförteckning	32
Bilaga A.....	i
Bilaga B.....	iii
Bilaga C.....	iv
Bilaga D.....	v
Bilaga E.....	vi
Bilaga F	vii

1 Inledning

1.1 Bakgrund

Det är nu dags för oss att avsluta vår utbildning som No respektive biologilärare. När vi sammanfattar vår utbildning och blickar in i vår kommande yrkesroll så finns det ett frågetecken. Hur skall man hantera undervisningen i Sex och Samlevnad? I den högskoleförlagda utbildningen har vi knappt berört något som har med sexualitet att göra och än mindre nämnt området Sex och Samlevnad i ett didaktiskt perspektiv. Om man har kommit i kontakt med Sex och Samlevnad på den verksamhetsförlagda utbildningen så är det en ren lyckoträff att man lyckats komma ut på rätt vecka. Traditionellt sett så har området Sex och Samlevnad fallit på läraren som har undervisningen i biologi. Men området Sex och Samlevnad rör inte bara kunskap om de fysiologiska områdena utan även områden som känslor, värderingar och kulturella skillnader. För att kunna hantera detta ämne på ett professionellt sätt när vi ställs inför det, beslöt vi oss därför att titta närmre på Sex och Samlevnadsundervisningens utformning i årskurs 7 till 9.

Ett första steg till att upplysa befolkningen togs då sexualundervisningen blev obligatorisk i skolan. Detta med syfte att stärka ungdomens moral, förhindra oönskade graviditeter och spridning av könssjukdomar. Idag, exakt 50 år senare, ser samhället annorlunda ut och vår syn på sex har ändrats. Sverige är idag ett mångkulturellt samhälle och den tidigare samsynen på sexualitet har splittrats. Föräktenskapliga sexuella relationer är accepterade av de flesta svenskar och även utomäktenskapliga graviditeter, vilket gör att den tidigare kärnfamiljen inte längre är en självklarhet. Samhället idag har en betydligt mer öppen syn på sexualitet.

Om man ser till vad de olika begreppen, sexualitet respektive samlevnad, omfattar så förknippar man sexualitet med sexuella handlingar medan samlevnad står för en stor del av de värderingar och mål som förenar alla ämnen i skolan. Sex och samlevnad är ett ämne som berör oss människor i allra högsta grad. Som hos andra levande varelser så har vår kropp en mognadsprocess och den startar från det man föds. Efter ett tag kommer man in i puberteten där könsmodnaden träder in. Puberteten innebär stora förändringar för individen som upptäcker nya känslor, en förändrad kropp och blir fysiskt sett redo för ett sexuellt umgänge. Intresset för att skaffa sig en partner växer men känslornas olika uttryck är inte lätta att tolka vilket kan ställa till med missuppfattningar. Sex har för oss människor inte bara blivit ett sätt till fortplantning, utan även en källa för njutning och samvaro. Det går inte att komma ifrån att sexualiteten är något sårbart hos var och en. Den står dels för vår fortplantningsförmåga, dels för sexualdriften och vem vi är, vilket inte alltid stämmer med den samhällssyn vi lever i.

1.2 Definition

Enligt Nationalencyklopedin (NE) står begreppet *samlevnad* för ”liv tillsammans med andra människor spec. med tanke på samarbete och hänsynstagande; ofta om parförh. men ofta inte i första hand med tanke på sexualitet”. Om vi slår på samlevnadsundervisning i samma uppslagsverk så har detta ersatt skolans sexualundervisning och ”åsyftar att i samverkan mellan olika ämnen ge eleverna biologiska, etiska och sociala aspekter på samlevnad” (källa: NE). Begreppet *sexualitet* är ”en benämning på de beteenden som är förknippade med könlig fortplantning” (källa: NE). Det kan också vara en gruppering av könsliv, t.ex. heterosexualitet och homosexualitet.

I texten kommer förkortningen *STD* (Sexually Transmitted Diseases) att dyka upp och då avser vi könssjukdomar och HIV/AIDS, sjukdomar som överförs sexuellt.

Begreppet *Sex och Samlevnad* är diffust. När vi använder oss av begreppet Sex och Samlevnad i denna rapport menar vi frågor som rör sexualfysiologi, sexualupplysning och relationsfrågor. Inom dessa frågor faller områden som anatomi, pubertet, STD, preventivmedel, graviditet, homosexualitet, relationsfrågor, kulturella och historiska perspektiv, jämställdhet m.m. Om vi skulle ställa sex och samlevnad mot varandra så omfattar sexualkunskap enligt vår definition de områden som uppfattas som traditionell biologisk undervisning i området och berör de frågor som direkt kan knytas till den egna eller partners kropp. Med samlevnadsfrågor avser vi de frågor som finns runt den fysiska värden och där relationer, attityder, känslor med mera formar individens personliga identitet och värderingar.

Sex och Samlevnad är inte ett separat ämne i skolan så som exempelvis biologi och matematik utan bearbetas som ett område under ett eller flera ämnen. Vi har därför valt att benämna sex och samlevnad som ett område som i sin tur innehåller flera delområden. Exempel på sådana är STD, homosexualitet och preventivmedel.

Traditionell undervisning i Sex och Samlevnad är ett begrepp som återkommer i arbetet. Med detta menar vi en undervisning med biologiskt fokus där läraren styr innehållet. Denna undervisning har näst intill all sin undervisningstid förlagd inom området sexualkunskap.

2 Syfte

2.1 Övergripande syfte

Under litteraturstudierna inför arbetet fann vi att det inte fanns några ramar för vad undervisningen om Sex och Samlevnad kunde omfatta och på vilket sätt den skulle bedrivas. Syftet med studien var dels att titta närmare på hur fördelningen mellan undervisningen i sexualitet och samlevnad ser ut i skolan. Frågan var då hur fördelningen såg ut mellan sexualkunskap och samlevnadskunskap och om det fanns en balans i undervisningen mellan dessa. Den andra delen gällde undervisningens utformning. Undervisningen ser olika ut på olika skolor och vi ställde oss dessutom frågande till vilka faktorer det är som styr utformningen av Sex och Samlevnad. Vad skulle det i så fall innebära för eleverna om fokus ligger på sexualkunskap eller samlevnad? Undersökningen är riktad mot lärarna och deras resonemang kring dessa frågor.

2.2 Problemformulering

Utifrån det övergripande syftet kom vi fram till tre problemområden vi vill undersöka. Dessa är följande:

- Vilka faktorer påverkar utformningen av Sex och Samlevnadsundervisningen?
- Var ligger tyngdpunkten i Sex och Samlevnadsundervisningen, sexualkunskap eller samlevnad?
- Vilka effekter kan man se av undervisningen hos eleverna enligt lärarna?

3 Historik

År 1942 gjorde sexualundervisningen entré i skolan som en förebyggande åtgärd mot oönskade graviditeter och veneriska sjukdomar, men det var först 1955 som den blev obligatorisk. Då förespråkades avhållsamhet från sexuellt samliv för ungdomar och att åtgärder skulle vidtas om misstanke om sådant förekom. 1956 gav ny handledning direktiv om att undervisningen skulle ge upplysning om pubertet, kroppsutveckling och en etisk grund. Den nya formen av handledning fick kritik. Samhällets syn på sex hade ändrats under tidens gång. På 60-talet infördes samlevnad som begrepp i undervisningen då nya former av samlevnad förekom. I en undersökning, från 1967, visade det sig att större delen av befolkningen var positivt inställda till sexuellt umgänge mellan förälskade par som inte var gifta.

Efter 10 års utredning gavs en ny handledning om ”Samlevnadsundervisning” ut år 1977. Handledningen var mycket utförlig och gav förslag till hur biologiundervisningen i skolan skulle ta upp de grundläggande kunskaperna i fysiologi och anatomi. Religionskunskapen skulle belysa olika livsåskådningar och samlevnadsfrågor medan samhällskunskapen skulle hantera frågor rörande sexuallivets betydelse i olika sociala sammanhang. Även hemkunskapen skulle vara delaktig i familjefrågor, gymnastiken skulle hantera hälsofrågor och svenskan hade en viktig roll att förmedla upplevelsen av litterära kärleksskildringar (Skolöverstyrelsen, 1977). Det är i denna handledning man kan finna att undervisningen skall ha sin tyngdpunkt i årskurs 8, vilket fortfarande lever kvar på många skolor (Skolverket, 1999). Denna handledning fick kritik för att vara för detaljerad och innehåller flera scheman och tabeller för när och hur man kan ta upp olika ämnen och lämnar lite utrymme för egna uppslag (Juvall och ChuChu Petersson, 2005).

Om vi ser hur läroplanen (Lgr 80) såg ut, som kom några år efter handledningen (1977), så anges sexualfrågorna och ”de stora samlevnadsfrågorna” som några av de kunskapsområden ”som skall behandlas” och är ”av grundläggande betydelse för alla, oavsett kommande verksamhet”(s 17). Man säger även att samlevnadsfrågorna skall belysas i samverkan mellan flera ämnen (s 44). I stora drag så är skillnaden mellan läroplanerna Lpo 94 och Lgr 80 den att idag har vi en person på skolan som har ansvar för att detta kunskapsområde existerar i skolans verksamhet och likheten den att det finns en tolkningsbredd i vad den skall omfatta. I Lgr 80 föll det på hela skolans ansvar att beröra de delområden inom Sex och Samlevnad som ansågs spela roll i vardagslivet medan det idag är rektorns ansvar, enligt Lpo 94. Även No- och So-lärarna har som uppgift att dessa frågor behandlas enligt kursplanerna.

4 Vad säger styrdokumentet?

De styrdokument vi använt oss av är läroplanen, Lpo 94, och de nationella kursplanerna för grundskolan i No, biologi, So, samhällskunskap och religion. Övriga kursplaner har sällats bort då de ej tar upp något som kan kopplas till området sex och samlevnad.

4.1 Lpo 94

Under rubriken ”Rektorns ansvar” finner man begreppet sex och samlevnad. Där står det att läsa att rektorn ansvarar för att ”ämnesövergripande kunskapsområden integreras i undervisningen i olika ämnen. Sådana kunskapsområden är exempelvis miljö, trafik, jämställdhet, konsumentfrågor, Sex och Samlevnad samt riskerna med tobak, alkohol och andra droger”(Lpo 94). Detta är enda gången Sex och Samlevnad nämns, däremot finner man på flera ställen att skolan skall sträva efter och ha som mål att alla i skolan skall ha samma möjligheter, värde och visa förståelse för andra individers ställningstagande. Detta är områden i den svenska skolans värdegrund och all undervisning skall sträva efter, också den i sex och samlevnad. Eftersom området ligger under rektorns ansvar betyder det att det ligger under alla rektorers ansvar och att det är en del av hela det obligatoriska skolväsendet.

4.2 Kursplaner

De naturorienterade ämnena

No-ämnenas mål är att eleven skall kunna kritiskt granska egna och andras resonemang utifrån sina kunskaper inom området. Här blir kopplingen mellan vetenskaplig kunskap och diskussioner kring etik och moral tydlig. Man kan konstatera att hela området Sex och Samlevnad faller inom de naturorienterade ämnena, inte bara sexualkunskap. No-ämnena syftar också till att förstå andra kulturers förklaringsätt av olika fenomen och kunna jämföra dessa med vår egen. Eleven får då också möjlighet att reflektera över sina egna värderingar då dessa ofta har sina rötter i gamla föreställningar om människans fysiologi. Mer konkret skall eleven efter genomgången grundskola ”kunna använda sina kunskaper om naturen, människan och hennes verksamhet som argument för ståndpunkter i frågor om miljö, hälsa och samlevnad”(Skolverket, 2000, No).

Kursplanen för biologi

Då kursplanen för biologi för grundskolan studeras finner man fler argument för sexualkunskapen existens då det står att eleverna skall få kunskaper om människokroppens byggnad och funktion och pubertetens inverkan på individen. De skall även kunna använda sina kunskaper till att diskutera frågor om samlevnad. ”Utifrån perspektivet att ta ansvar både för sig själv och andra behandlas frågor om kärlek, sexualitet och samlevnad” (Skolverket, 2000, Bi). Elever som gått klart årskurs 5 skall dessutom ha fått insikt i människans fortplantning, födelse, pubertet, åldrande och död. Efter årskurs nio skall de även ”ha kunskap om sexuallivets biologi, preventivmetoder och sexuellt överförbar smitta” och ”kunna föra diskussioner om sexualitet och samlevnad och därvid visa respekt för andras ståndpunkter och olika samlevnadsformer”(Skolverket, 2000, Bi).

De samhällsorienterade ämnena

De samhällsorienterade ämnena skall syfta till att eleven blir medveten om att de är en del av ett socialt spel som de formar och formas av. De skall ge eleven redskap för att kunna fungera som medborgare i ett demokratiskt samhälle. Många av målen tar upp vikten av att eleven skall lära sig om samspel, demokrati, kulturer, historia o.s.v. men extra tydligt blir det då man läser att det ingår i ämnena att ”kunna diskutera och reflektera över begrepp som identitet, sexualitet, kärlek och jämställdhet”(Skolverket, 2000, So). Inom kunskapsområdet behandlas också samlevnad och relationer, människosyn och språkbruk så att möjligheten att diskutera värdefrågor i detta sammanhang utnyttjas.

Kursplaner för samhällskunskap och religionskunskap

I kursplanerna för dessa ämnen kan man aldrig konkret läsa att läraren skall behandla området Sex och Samlevnad. Däremot står det att läsa att religionskunskapen syftar till att öka förståelsen för hur andra människor tänker. Jämställdhet och livsfrågor tas upp som något viktigt. Eleverna skall fundera mycket över etiska frågor vilket mycket väl motiverar en undervisning i samlevnadsfrågor. I ämnet samhällskunskap är det den demokratiska processen som står i centrum och det kritiska förhållningssätt till den information vi möter.

Kursplanerna lämnar här utrymmer för läraren själv att tolka om Sex och Samlevnad utgör ett område inom dessa ämnen (Skolverket, 2000, Re, Sk).

Sammanfattningsvis kan man lyfta fram att dessa tre kursplaner kompletterar varandra väl då de man ser dem ur ett sex och samlevnadsperspektiv. Eleverna bör ges möjlighet att få ta del av många olika aspekter ur detta komplexa ämne. Om man specifikt letar efter området i kursplanerna så finner man det dock bara uttryckligen i ämnet biologi. Detta kan utgöra ett av skälen till att den traditionella undervisningen inom området hamnar just hos denna lärare och blir ganska ensidig. Det faktum att väldigt många skolor valt att lägga sin sex och samlevnadsundervisning i årskurs 8 i just biologiundervisningen (Skolverket, 1999) finns dock inga belägg för i kursplanen. Däremot finns det redan i årskurs 5 mål för vad eleverna bör kunna inom området.

5 Teoretisk anknytning

5.1 Eleven i fokus

Utveckling av individens sexualitet

Ett begrepp det talas mycket om då man talar om ungdomars sexualitet är mognaden. Sexologin talar om två olika mognadsprocesser, emotionell och praktisk mognad. Detta innebär att ungdomarna dels tränar sin sensualitet men också den sexuella praktiken. Mellan dessa två finns en spänning som driver utvecklingen av individens personlighet framåt. Skulle den ena delen få för mycket utrymme på bekostnad av den andra stannar denna utveckling av (Lundberg, 2002). Den personliga nyfikenheten kompletteras med den information individen får utifrån. Det sociokulturella perspektivet på inläring talar om att inläring kan ske på flera olika sätt, genom memorering, ny kunskap fogas till gammal, förståelse m.m. Med ett sociokulturellt perspektiv på lärande inser man snabbt att den information vi ger elever inte alltid uppfattas så som vi tror att den gör (Säljö, 2000). Den miljö eleven befinner sig i är av stor betydelse för hur denne tolkar informationen läraren ger. Därför lämpar sig det sociokulturella perspektivet bra att tillämpa på denna undervisning.

Påverkan på individens sexualitet

Den samhälleliga normen i Sverige har länge varit att sex och kärlek är intimt förknippat med varandra vilket leder till att ungdomarna får skapa en relation för att kunna utforska sin sexualitet. Flickor och pojkar fostras dessutom olika, flickors fostran har tyngdpunkten på det emotionella medan pojkars på lust. Utifrån dessa uppfattningar får sedan individen, själv eller tillsammans med sina jämnåriga, upptäcka området sex och samlevnad (Lundberg, 2002). Det finns flera olika källor där ungdomar hittar information för att få kunskap om sexualitet. Enligt en undersökning från 1990 anser flest ungdomar att de får bäst kunskap från sådant de själva läst, därefter från kompisar och lärare (Centerwall, 1995). Detta visar på att skolan har en viktig roll i ungdomars utveckling på väg till vuxenlivet. Läraren kan inte förbereda våra elever för alla situationer de kan tänkas hamna i utan måste ge dem verktyg och möjlighet till övning (Säljö, 2000). Läraren har en stor makt att avgöra vad som faller inom det som anses normalt och rätt. Denna har även del i de normer som klassen får då läraren avgör vad som är okej att säga inne klassrummet och sätter gränser för vad som är privat (Giota och Lander, 2004). Det är därför viktigt att läraren överväger vilken information som är viktigt för att eleverna skall få en så riktig bild av verkligheten som möjligt. Men för att kunna påverka ungdomars sexuella beteende krävs betydligt mer än bara ren information.

Det har visat sig svårt att förändra människors uppfattningar och framför allt beteenden genom upplysningskampanjer p.g.a. att vad vi anser som naturligt inte låter sig manipuleras hur som helst (Lundberg, 2002). All information som tas in omarbetas av individen och det är den sammantagna informationen, den sociala kontexten och individen som avgör vad som blir dennes kunskap. På detta sätt sammanfogar vi alltid ny kunskap till gammal för att bilda oss en uppfattning och successivt lär vi oss fler delar av en komplex situation (Säljö, 2000). Den informationskälla som ungdomar angav som viktigast, media, uppehåller sig gärna vid det sensationella. Detta medför att sex blir prestationsinriktat och inte förknippat med intimitet och gemenskap (Folkhälsoinstitutet, 2002). Den information skolan förmedlar bygger ofta på de problemområden inom sex och samlevnad som media lyfter fram. Ett exempel på detta är den ökade medvetenheten om den stora ökningen av könssjukdomar hos ungdomar under åldern 20 år (Smittskyddsenheten, 2005-12-01).

5.2 Undervisningen

Undervisningens utseende och upplägg

Skolverket utförde 1999 en undersökning där 80 skolor granskades med avseende på hur de arbetar med området Sex och Samlevnad. Rapporten visade att variationen mellan skolor och på skolor är stor i vilka möjligheter som skapas för att eleverna skall kunna ta till sig kunskaper inom området. Av de undersökta grundskolorna konstaterade man att hälften av dessa förlade undervisningen till årskurs 8 i området låg under biologilärares regim. Den andra hälften av skolorna behandlar området med tvärvetenskapligt fokus. I rapporten delades skolorna in i tre olika kategorier. Grupp 1 innehöll de skolor (8%) som hade en rik och varierad Sex och Samlevnadsundervisning där rektor tog sitt ansvar för att den integrerades i olika ämnen och kom alla elever till godo samt att det fanns lokala mål för undervisningen. Grupp 2 innehöll de skolor (43%) som saknar tydlig styrning från rektor och uttalade mål vilket gör att undervisningens utformning varierar inom skolan. De resterande grundskolorna (49%) faller inom grupp 3 där undervisningen är förlagd till ämnet biologi. Slutsatsen av denna fördelning blir att vilken undervisning en elev får inom området beror på vilken skola eleven går på och i stor grad av vilken lärare eleven får.

Undervisningen inom området Sex och Samlevnad blir oftare mer informativ än reflekterande. Detta är nödvändigtvis inte något lärarna föredrar utan en följd av att man inte vet hur man skall hantera samtal kring ett så privat ämne som sex och samlevnad. Andra ramar som finns är lokalernas utformning som hindrar möjligheten till att bilda samtalsgrupper samt brist på samarbete i arbetslaget. Kritik har även riktats mot de klassiska värderingsövningarna då de kan fungera som en flykt från samtalet och lockar eleverna att följa majoriteten istället för det egna ställningstagandet. De elever som haft traditionell undervisning kring området har dessutom en låg tilltro till de vuxnas förmåga att föra goda samtal och uttrycker därför heller ingen önskan om någon annan undervisning än denna. Detta skall ställas i relation till de elever som har erfarenhet av en varierad Sex och Samlevnadsundervisning och som önskar mer undervisning inom området och har flera förslag till hur denna skall se ut. I undersökningen fann man också att på flera av de skolor som hade problem med att språkbruket mellan eleverna var hårt och fullt av nedsättande könsord också saknade en bra Sex och Samlevnadsundervisning (Skolverket, 1999).

Leveau (2004) har samlat material från VI projektet i Malmö där man utvecklat metoder för att kunna arbeta med Sex och Samlevnad i skolan. Anledningen till projektet var i första hand att man upplevde eleverna som stökiga och okoncentrerade och att de hade svårt att ta ställning i frågor som rörde samhälle och den enskilde individen. Behovet av åtgärd blev extra tydligt då man fann en ökning av oönskade graviditeter bland de unga och att många flickor befann sig i riskzonen. Målet med VI-projektet var att öka elevernas kunskap i Sex och Samlevnad och droger samt att göra dem medvetna och stärka dem i deras personliga ställningstagande i dessa frågor. På så sätt skulle eleverna öka sin självkänsla och få en ökad trygghet i klassen. Man har i projektet utgått från att arbeta ämnesövergripande. Genom samarbetsövningar får man lära sig ta ansvar för vad man gör, hur man behandlar andra och att vid kroppskontakt inse att det finns privata zoner hos var och en. Diskussioner användes för att minska fördomarna, att eleverna skulle få insikt i hur andra tycker och tänker. Alla skulle på något sätt få komma till tals och bli sedda. Diskussioner och skrivande sågs som arbetsmetoder när man t.ex. tog upp olika dilemman, analyserar media eller reflekterar över språkbruket.

Bilden som ges av undervisningens praktiska utformning visar på att fram till årskurs 6 arbetar lärarna med diskussionsövningar och utgår mycket från elevernas frågor och funderingar. Man arbetar medvetet med att få ett trevligt klimat i klassrummet och använder sig av flera olika kanaler för att in hämta information. Det är när eleverna börjar årskurs 7 som lärarkontakten förändras och samarbetet mellan läraren och elevgruppen blir mindre tydligt. Det är i samband med detta som Sex och Samlevnadsundervisningen i många fall läggs helt över på biologiundervisningen. Samtidigt sätts punktinsatser in för att göra föräldrar och elever medvetna om alla risker som finns och att det är viktigt att ta avstånd från en mängd olika tonårsproblem som droger, alkohol, övergrepp m.m. (Skolverket, 1999).

5.3 Läraren

Lärarens förhållningssätt i undervisningen

En kartläggning gjord av Lafa (Landstinget förebygger aids) på sju skolor i Stockholmsområdet, kom fram till att det fanns stora skillnader i hur området Sex och Samlevnad uppfattades. På ett fåtal skolor såg man på det ur ett tvärvetenskapligt perspektiv medan majoriteten ansåg att Sex och Samlevnad hörde hemma i biologiundervisningen. Många medverkande lärare ansåg också att stort utrymme bör lämnas till den undervisande läraren att bestämma undervisningens utformning då området är känsligt och det är viktigt att läraren känner sig trygg med den (Juvall och ChuChu Petersson, 2005). En annan del av kartläggningen berör frågan gällande hur läraren skall förhålla sig i undervisningssituationen, hur mycket denne skulle lämna ut om sig själv. På flera skolor hade en bristande diskussion om detta lett till konflikter. Detta var ett av de områden som man ansåg sig behöva vidareutbildning inom.

Vilken aspekt av Sex och Samlevnad som berörs kan påverkas av den som undervisar i området. Eftersom större delen av sexualundervisningen idag undervisas av kvinnor är delvis som synen på "bra sex" fortfarande är känslobunden (Bäckman, 2003). Man menar att upplysarnas attityder syns i upplysningssammanhang då de skall vara fördomsfria till den sexuella njutningen.

I boken *Kön och känsla* skriver Bäckman (2003) bl.a. om lärarens förhållningssätt men i huvudsak om ungdomars tankar kring sex och samlevnadsfrågor. I studien refereras det till en biologilärare som ansågs vara väl insatt i området och såg samtalets stora betydelse i sökandet efter kunskap. Som krav på eleverna hade läraren att de skulle vara seriösa i sina frågor och svar, inget flams, för att på så sätt ge området en tyngd. Hennes mål med undervisningen var att sätta i gång tankeprocesser för att bl.a. öka toleransen till homosexuella samt främja attitydförändringar i olika frågor. Bäckman kommer fram till att det kräver sin man för att genomföra dessa diskussioner och värderingsövningar. En lärare som känner sig osäker och inte är bekväm i situationen kan få en negativ effekt på ungdomars attityder och fördomar istället för en positiv.

Utbildning

En studie av Sex och Samlevnadsundervisningen i tre skolor i Västsverige fokuserade på lärarnas kompetens som en av de faktorer till hur undervisningen utformas (Giota och Lander, 2004). Lärarens utbildning blir en del av hur man undervisar i Sex och Samlevnad.

Riksförbundet för sexuell upplysning, RFSU, gjorde 2004 en kartläggning av situationen på landets lärarutbildningar. De fanns svårigheter med detta då utbildningarna utformas till stor grad av studenten själv men undersökningen inriktade sig på det allmänna utbildningsområdet. De fann att av 23 lärarutbildningar hade nio kurser i Sex och Samlevnad varav alla var valbara. Tre högskolor hade obligatoriska kurser i genus som även innehåller sex och samlevnad. Snittlängden på kurserna var 4,8 poäng. Av de studenter som erbjöds kurs i Sex och Samlevnad valde ca 13 % att gå kursen. Högskolor som angav att de inte hade kurser inom området angav dock att det fanns möjlighet att delta i seminarier och gästföreläsningar på skolan på studentens fritid. Vid intervjuer med de nämnder som håller i utformningen av utbildningen framgår det att området är komplext och svårt att avgränsa. De uppfattningar om vad ovanstående kurser bör innehålla går isär. (RFSU, 2004)

Handledning

Många nyutexaminerade lärare kan undvika området sex och samlevnad då man saknar kunskap om det. Som No-lärare för äldre åldrar finns området angivet i kursplan och det lyfts fram i läroböcker vilket medför dessa lärare i större grad kommer i kontakt med området. Den handledning lärarna får är därför väldigt viktig om man är osäker på hur området bör hanteras. Skolverket har gett ut en sådan handledning där Sex och Samlevnad beskrivs som ett brett område Centerwall (1995). Denna innehåller dels fysiologiska delar som rör STD, abort, preventivmedel, köns anatomi, menstruation, och dels de delar som rör känslor som kärlek, samhörighet, trygghet och respekt. Även etiska och kulturella aspekter i Sex och Samlevnad ska beröras för att utveckla ungdomars identitet och få dem att känna sig trygga med sin sexualitet. Andra informationskanaler är RFSU, Folkhälsoinstitutet och Smittskyddsenheten vilka tillhandahåller statistik och förslag till litteratur. Då man söker handledning i modernare litteratur som rör undervisningen i Sex och Samlevnad framhävs vikten av att eleverna skall få insikt i mediernas påverkan på sexualiteten, förståelse av de egna känslorna och få en större tolerans till sina medmänniskors åsikter och olikheter. Detta för att både samhället och skolan är i behov av dessa egenskaper då det förekommer intolerans mot främmande kulturer, jämställdhet saknas och könsord förekommer i språkbruket. Behovet av ”samlevnadskunskap” har lyfts fram till den nivå att sexualiteten har kommit i skymundan och ses som ett område inom samlevnaden (Giota och Lander, 2004).

Skolverket (1999) försökte studera de lokala målen på skolorna men eftersom nästan alla saknade nedskrivna mål fanns det inte så mycket att studera. Vad man istället fann var att de skolor som har Sex och Samlevnadsundervisning i ämnet biologi strävade efter en måluppfyllelse av de mål som finns i den nationella kursplanen. Man kunde också konstatera att lärarna visste lite om vad deras kolleger gör inom Sex och Samlevnad och vilket ansvar rektorn har för att alla elever skall få undervisning inom området. När ett ämne lyfts fram av skolläroplanen får det högre status hos lärarna på skolan och därmed ett mer välformulerat mål för hur det bör behandlas. Lärarna har dessutom uttryckt en önskan att kunna samarbeta inom området över åldrarna (Skolverket, 1999).

6 Metod

6.1 Val av design och metod

För att få svar på våra frågeställningar valde vi att vända oss till lärarna som undervisade i So och No. Detta på grund av att det är endast i kursplanerna för dessa ämnen som det uttryckligen finns områden som berör Sex och Samlevnad. Vi valde att använda intervjuform för att få så bred information som möjligt. Vi ville dels få reda på hur utformningen av undervisningen såg ut, dels lärarnas tankar och mål kring området Sex och Samlevnad samt hur eleverna reagerar då området Sex och Samlevnad tas upp. Fördelen med intervju är att man kan ställa följdfrågor på ett svar som getts. Man kan under intervjun också läsa av den svarande om det personen säger är ett entydigt svar eller om det finns någon undermening i svaret. Nackdelen kan vara att den svarande känner sig obekvämt i situationen och ger undan glidande svar som inte kan kopplas till frågan. Andra nackdelar kan vara att den som intervjuar hamnar i ett samtal istället för intervju samt att de frågor som i förväg var förutbestämda inte ställs på samma sätt till de olika personerna, vilket kan ge olika tolkningar av vad som efterfrågas.

Frågorna inför intervjun skrevs om 3 gånger där den första versionen var i strukturerad form. Vi insåg att det inte skulle ge oss den information vi ville ha då de dels var ledande och innehöll oklara frekvensord vilket bör undvikas för att ge jämförbara svar (Stukát, 2005). Detta resulterade i att frågorna fick en ostrukturerad form istället. Frågorna måste också vara formulerande på så sätt att de lyfter fram respondentens åsikter och inte intervjuarens (Johansson och Svedner, 2001). Mycket tid lades därför till formuleringen av frågorna och val av ordningen de skulle ställas i (bilaga A). Vi hade även funderingar kring vad Sex och Samlevnad omfattade och såg att det skulle vara svårt att få fram en heltäckande bild av detta i form av en intervju. Därför bestämde vi oss för att komplettera intervjun med en enkät. I enkäten fanns 31 olika områden som skulle bedömas av respondenten utifrån två olika perspektiv (bilaga B och C). I den första delen fick läraren avgöra om delområdena skulle kategoriseras som att tillhöra *sexualkunskap*, *samlevnad* eller *båda*. I den andra delen skulle läraren på en skala – *inget alls/något/mycket/väldigt mycket* – ange graden av hur mycket varje delområde berördes i undervisningen. Här lämnade vi utrymme för att skriva alternativt delområde som förekom i undervisningen men som vi inte hade med i enkäten. Fördelen med enkäter är att den ser likadan ut för alla som får den och nackdelen är att den kan tolkas på olika sätt om frågorna inte är korrekt ställda och att den inte ger utrymme för alternativ till det som skall kryssas i. Man får inte information om variationer i en styrd enkät (Stukát, 2005).

Vi diskuterade möjligheterna med en pilotstudie och ansåg att det skulle vara en fördel att göra en. Men då vi inte fick så stor respons på vår förfrågan till skolor om att delta i studien, ville vi inte använda någon av dem som svarat ja till pilotstudie och sedan utesluta den.

En enkät gjordes för att ges till eleverna men på grund av olika omständigheter på de olika skolorna kunde denna inte genomföras. Syftet med denna enkät var att se vilka områden de ansågs hade berörts under år sju till år nio. Vi skulle då få en bild av vart tyngdpunkten i undervisningen legat, på sexualkunskap eller samlevnad.

6.2 Urval

Vi valde att göra ett urval av de skolor som undervisar upp till årskurs 9, som representerar Göteborgs skolområde. Studieobjekten valdes ut så att skolornas geografiska placering samt elevernas etniska sammansättning skulle variera. För att förhoppningsvis få skolor som arbetade olika med undervisningen undersökte vi skolornas hemsidor för att kunna få en uppfattning om skolans profil. Detta är ingen tillförlitlig metod men då tiden var knapp ansåg vi det vara bättre än ett helt slumpmässigt urval då vi hade så få studieobjekt (Johansson och Svedner, 2001). Förfrågan utgick till sju skolor, varav en privatskola, med beräkning att få minst fyra skolor som kunde delta i studien (bilaga D). Första kontakten togs med skolans rektor via e-post för att sedan följas upp med telefonkontakt från oss. Målet uppnåddes och fyra skolor ställde upp och sammanlagt sju lärare intervjuades, fyra No-lärare och tre So-lärare. Vid valet av skola i ett område såg vi gärna till att det var en större skola för att öka möjligheten till samarbete. Lärarna som tillfrågades undervisade från årskurs 7 till 9 då det är under dessa årskurser undervisningen vanligen förekommer. De lärare som vi fick kontakt med valdes ut av skolan, huruvida det var skolans rektor eller de själva som anmälde sig kan vi inte avgöra. Detta bör vägas in i resultatet då de lärare som väljer att inte delta ofta har en annan inställning än de som väljer att delta (Stukát, 2005).

6.3 Datainsamling

Undersökningsmetoden som valdes var att göra en kvalitativ intervju. Dessa varade mellan 30-45 minuter. Intervjuerna gjordes på respektive lärares skola med tanke på att det dels var deras miljö där de kunde känna sig någorlunda bekväma och att det var lättast för dem att delta i en lucka mellan lektionerna. Vårt besök hos varje lärare började med en genomgång kring frågornas inriktning, vår hantering av insamlade data och den intervjuades rättigheter. Lärarna fick veta att de var helt anonyma och att skolorna skulle skiljas åt genom att vi gav dem olika bokstavsbeteckningar. Vi var även noga med att skolorna skulle vara anonyma även för varandra och gjorde därför inga massutskick av e-post och liknade. Med anonymiteten avsåg vi också öka chansen till mer uppriktiga svar. Därefter delade vi ut enkäten som de fick besvara. Intervjuerna spelades in på band och noteringar gjordes parallellt. Vi valde att utföra intervjuerna tillsammans då de skall bli så jämförbara som möjligt, där den ena var aktiv och den andra observerade både respondenten och intervjuaren för att kunna upptäcka eventuell styrning av intervjun (Johansson och Svedner, 2001). Tanken var att få en kvalitativ studie av ett fåtal lärares syn på frågorna, liknande en fallstudie av No- och So-lärares tankar kring Sex och Samlevnadsundervisningen (Stukát, 2005). På en skola ansåg man att So-läraren inte hade del i Sex och Samlevnadsundervisningen och hänvisade endast till No-läraren.

6.4 Analysmetod

Analys av styrdokument har också varit en del av de insamlade data. Som stöd för vår undersökning har vi även tagit del av tidigare rapporter kring området Sex och Samlevnad.

Enkäterna har analyserats genom att de satts in i tabeller med olika värden för olika svar. I den första enkäten lärarna gjorde (bilaga B) gavs svaret *sexualkunskap* värdet -1, *samlevnad* värdet +1 och då båda rutorna kryssats i resulterade detta i värdet 0 (bilaga F). På så sätt kunde vi på en tallinje sedan placera in de olika delområdena för att göra en bedömning av dem (bild nr.1). Vid analysen togs även hänsyn till om det rådde stor enighet eller om svarsalternativen varierade. Tre olika sammanställningar gjordes av enkäten för analys. En där alla svar lades in i en gemensam tabell, en där No-lärarnas svar jämfördes med So-lärarnas och ytterligare en där lärarna på de olika skolorna jämfördes mot varandra. Bara de sammanställningar som är av vikt för arbetet kommer att presenteras. Enkät nummer två (bilaga C) analyserades på ett liknande sätt. Där gavs de olika graderna av svar, *inget alls*, *något*, *mycket* och *väldigt mycket*, poäng från 0-3 (bilaga E). Sedan sammanställdes delområdenas totala medelvärde och medianvärde. Områden där svaren varierade mycket men som ändå fick ett högt medelvärde sållades bort vid analysen då vi var mer intresserade av de delområden där stor enighet rådde. Ytterligare en tabell gjordes där vi angav hur många lärare som kryssat i de olika alternativen för att få en bild av vad som ansågs vara viktiga områden att ta upp (tabell 2). Även tabeller där No- och So-lärare jämfördes sammanställdes och hur mycket man totalt på de olika skolorna undervisade i de olika områdena. Man skall naturligtvis ta i beaktande att de två lärarna vi talade med här fick blir representanter för sin skola vilket inte alltid behöver blir rättvisande. De två enkäterna ställdes även mot varandra för att undersöka om några slutsatser kunde dras. Bara ett fåtal av dessa tabeller kommer att redovisas då övriga inte ansågs vara tillförlitliga. Vi har inte analyserat utifrån lärarens kön då vi ser för många faktorer som skulle kunna ge ett missvisande resultat.

Intervjuerna har lyssnats av och skrivits ner. Utifrån de svaren som vi fått i intervjuerna har vi sammanställt underlag för att besvara våra frågeställningar. Vi har utgått från de beskrivningar vi fått av undervisningssituation, syn på centrala delar i Sex och Samlevnad, om ev. hinder finns för att utveckla undervisningen och lärarnas egna reflektioner över saker som berör området. Detta har sammanställts i resultatavsnittet och diskuteras sedan under de tre frågeställningarna som rapporten bygger på. Vi har då tagit hänsyn till både mönster som framkommer och variationer.

7 Resultat

Skolor kommer att benämnas med bokstäverna A-D och No-lärarna kommer att refereras till som No-lärare skola A, No-lärare skola B, o.s.v. medan So-lärarna får benämningen So-lärare skola A, So-lärare skola B osv. Skolorna är normalstora med ett elevantal mellan 200-400 och ligger alla i Göteborgs Stad. De valdes med stor geografisk spridning.

7.1 Beskrivning av skolorna

Skola A har en No-profil vilket gör att eleverna har 5 timmar No i veckan. Skolan arbetar inte med Sex och Samlevnad inom arbetslaget eller ämneslaget trots att dessa existerar. Varje lärare har stor frihet att själv lägga upp undervisningen och kan även välja vilken årskurs denne vill börja undervisa i, från årskurs 5 och uppåt. Graden av samarbete mellan olika lärare avgörs mycket av intresse och vilja hos respektive lärare. Den lokala kursplanen brukas inte heller i någon större utsträckning och det är de nationella styrdokumenterna som används. Lärarna har mentorskap 30 minuter i halvklass, en gång per vecka med varje halva, av sin klass. Denna tid är fri för läraren att bruka till det denne anser är viktigt att ta upp med eleverna vilket möjliggör för läraren att beröra främst samlevnadsfrågor i diskussionsform under denna tid. Undervisningen i Sex och Samlevnad är mestadels förlagd under No:n och biologiundervisningen, på grund av att ämnet har så många timmar varje vecka till sitt förfogande. Den kulturella sammansättningen på skolan är blandad.

Skola B har en hälsoprofil och därav har varje klass ämnet Hälsa en gång i veckan. Under Hälsa kan lärarna arbeta i könsindelade grupper med diskussioner, värderingsövningar och, om behovet finns, även Sex och Samlevnad. Det är då två lärare som har hand om klassen, oftast klassföreståndaren och en No-lärare, för att möjliggöra halvklassarbete. Skulle klassföreståndaren inte känna sig trygg med att ha ämnet faller det på någon annan intresserad lärare, oberoende av vilket ämne läraren vanligtvis undervisar i. Man har också temadagar inom hälsa och kärlek. Rektorn på skolan var intresserad av ämnet hälsa och även många av lärarna. Skolan är ny och har förhållandevis ung lärarkår. Man har oftast i årskurs 8 ett block med sexualkunskap i No-undervisningen och har från årskurs 7 till årskurs 9 undervisningen i hälsa som ett komplement. Lokala mål för hälsoundervisningen var under konstruktion och det fanns därför inga idag. Arbetet i arbetslag verkade fungera och man samtalande mycket mellan lärarna. Även på denna skola finns en mångkulturell sammansättning, bland både elever och lärare.

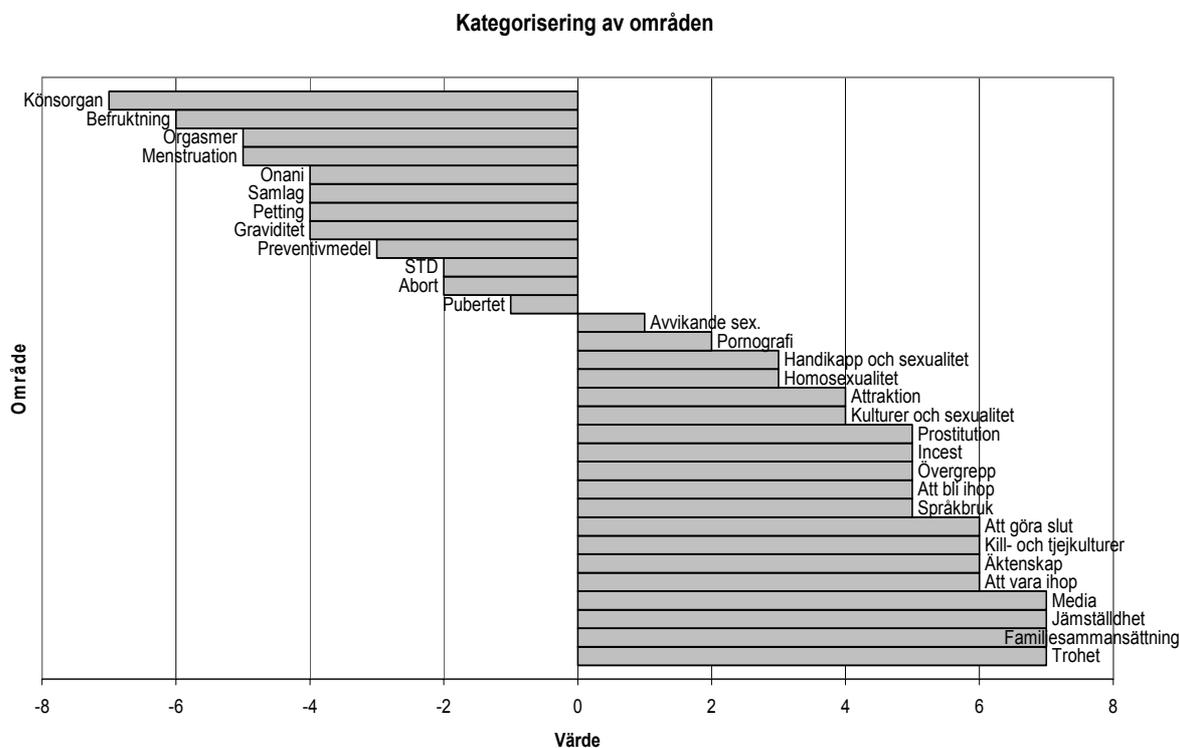
Skola C har en hög andel elever med utländsk bakgrund. So-lärarna hade för länge sedan av sagt sig ansvaret för undervisning i Sex och Samlevnad och det föll helt på No-läraren. På grund av denna uppdelning så fick vi inte någon intervju med någon So-lärare. Man ansåg, från skolans sida, att en intervju med deras So-lärare inte kunde tillföra något i vårt ärende. På skolan arbetade man med en temavecka i årskurs 9 som var mer inriktad på samlevnadsfrågor. Annars låg undervisningen förlagd till årskurs 8 av traditionella skäl. Skolan saknade lokal kursplan som tog upp Sex och Samlevnad. Man arbetade istället med jämställdhet kontinuerligt i alla ämnen.

Den sista skolan, skola D, hade förlagt undervisningen i Sex och Samlevnad i både So och No där No:n har hand om sexualkunskapen och So:n är mer samlevnadsorienterad. Skolan hade en temavecka med tema kärlek där alla lärare oavsett ämne deltog. Denna var för eleverna i årskurs 8 och 9 i slutet av vårterminen. Arbetslagen planerade denna vecka gemensamt och den hade ett brett perspektiv på området kärlek. Lärarna vi talade med var entusiastiska och verkade hålla sig uppdaterade inom området. Det var även på denna skola traditionen som till stor del styrde upplägget på undervisningen.

7.2 Resultat av enkäter

Lärarnas kategorisering av delområden

Enligt enkäten, gällande gruppering av delområden under Sex och Samlevnad, fanns det några delområden där alla lärare var eniga. Det delområde som alla lärare placerade under sexualkunskap var könsorganens byggnad och funktion. Trohet, familjesammansättning, jämställdhet och media ansåg samtliga tillhöra samlevnad. Vad det gäller övriga områden gick åsikterna isär och de var svårare att kategorisera (bild nr.1) (för underlag se bilaga F).

Sexualkunskap

Samlevnad

Bild nr.1: För varje ruta som lärarna kryssat i enkäten har delområdena fått ett värde, +1 för samlevnad och -1 för sexualkunskap. Värdena från de 7 lärarna har summerats i ovanstående diagram för att ge en uppfattning om hur områdena definierades av lärarna.

I enkäten redovisades det överlag betydligt fler kryss sammantaget i rutorna för samlevnad än i rutorna för sexualkunskap (bilaga F). Det var däremot svårt att se något samband mellan de båda enkäterna, d.v.s. undervisningens innehåll och vilket synsätt läraren hade på de olika områdena, om de hamnar under sexualkunskap eller samlevnad. Svaren från lärarna från samma skola stämde däremot väl överens. Om man istället tog samtliga No-lärares enkätsvar och jämförde med samtliga So-lärares enkätsvar så fanns här en betydligt större variation i svaren. Vilken skola lärarna arbetade på verkade ha större betydelse än vilket ämne de undervisade i för om de ansåg att ett område tillhörde sexualkunskap eller samlevnad. Intressant var att delområdet könsorgan som ansågs tillhöra sexualkunskapen inte tillhörde ett av de områdena No-lärarna berörde i hög utsträckning. Det var bara två No-lärare som berörde detta väldigt mycket, skolorna C och D (tabell 1). De argument som lärarna gav till att kryssa i båda rutorna i enkäten för ett delområde, var att flera av delområdena kunde ses ur olika perspektiv och sättas in i olika sammanhang. Då lärarna kunde se möjligheten för att ett delområde skulle kunna dyka upp i flera olika sammanhang blev det svårt för dem att placera det i ett fack.

	A So	A No	B So	B No	C No	D So	D No
Könsorgan	inget alls	något	något	Något	väldigt mycket	något	väldigt mycket

Tabell 1: Visar fördelningen av hur de olika lärarna ansåg att de undervisade om könsorganen.

Delområden som förekommer i undervisningen

Enkäten som lärarna besvarade gällande vad de undervisar mest om, visar att de områden som behandlas mest inom Sex och Samlevnad är STD, som följs av pubertet, graviditet, homosexualitet och jämställdhet. Om man ser till vad lärarna delade in i grupperna sexualkunskap och samlevnad så är STD, pubertet och homosexualitet områden som ansågs tillhöra både sexualkunskap och samlevnad. Graviditet anses tillhöra sexualkunskap och jämställdhet ett område i samlevnaden. Något som är intressant är att alla lärare tagit upp homosexualitet som ett viktigt ämne att diskutera, Skolverket kom tidigare (1999) fram till att delområdet bara berördes av hälften av de skolor man undersökte. Om detta är en slump eller om det har skett en förbättring anser vi oss inte kunna utläsa (för underlag se bilaga E).

Område	Inget alls	Något	Mycket	Väldigt mycket
STD	0	0	4	3
Graviditet	0	0	6	1
Pubertet	0	1	4	2
Jämställdhet	0	1	4	2
Homosex.	0	1	6	0
Abort	0	2	3	2
Preventivmedel	0	2	3	2
Språkbruk	0	2	4	1
Avvikande sex.	0	2	4	1
Att bli ihop	0	2	5	0
Media	0	2	5	0
Befruktning	0	3	2	2
Onani	0	3	2	2
Kill- och tjejkultur	0	3	2	2
Att vara ihop	0	3	4	0
Könsorgan	1	4	0	2
Samlag	1	3	1	2
Trohet	0	4	3	0
Menstruation	2	2	1	2
Petting	1	3	2	1
Attraktion	0	4	3	0
Pornografi	1	3	3	0
Prostitution	1	3	3	0
Att göra slut	1	3	3	0
Orgasmer	1	4	2	0
Kulturer	2	3	1	1
Familj	0	6	1	0
Övergrepp	1	5	1	0
Incest	1	5	1	0
Äktenskap	2	4	1	0
Handikapp	4	3	0	0

Tabell 2. Tabellen visar hur många lärare som kryssade i de olika graderna för varje delområde. Alla lärarna angav att STD och graviditet berördes *mycket* eller *väldigt mycket* i sex och samlevnadsundervisningen.

När det gäller vad de olika ämneslärarna undervisar i så har No-lärarna i högre grad berört områden som STD, preventivmedel, befruktning, puberteten, graviditet, menstruation, onani och jämställdhet, medan So-lärarna har huvudsakligen berört graviditet, språkbruk, STD, homosexualitet och prostitution (bild nr. 2).

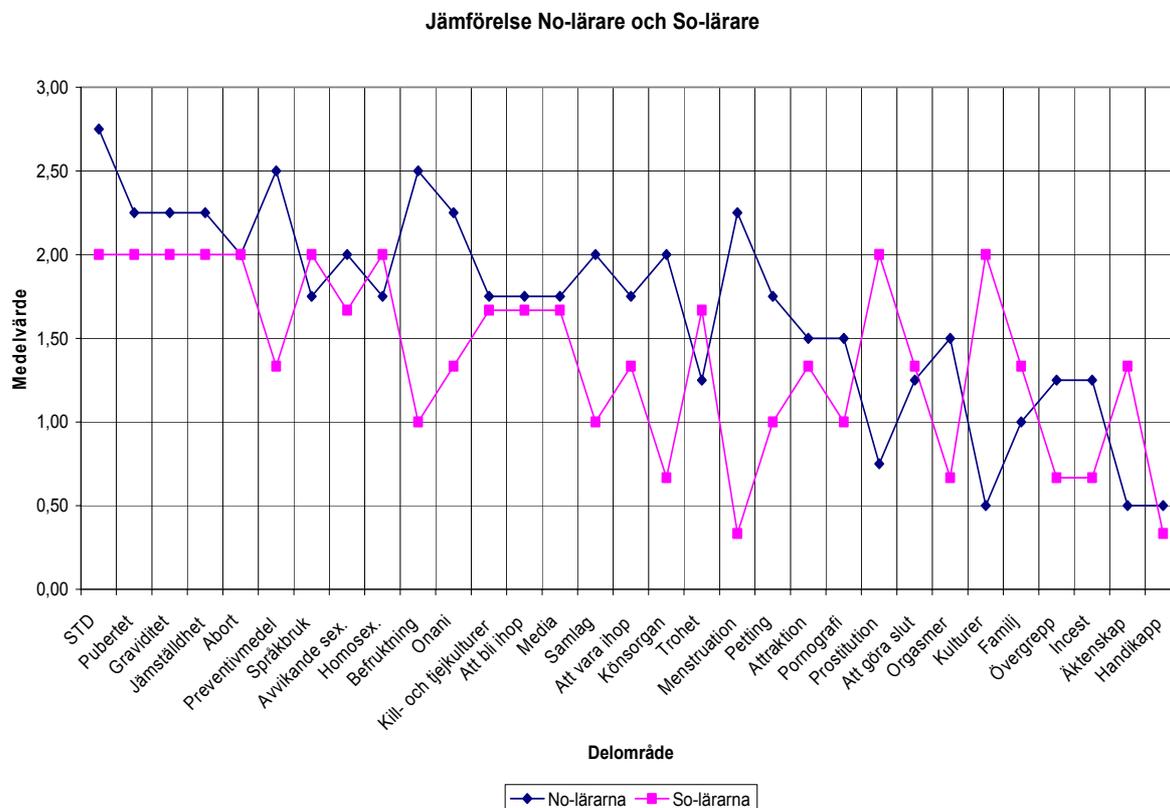

Bild nr. 2: Diagrammet visar en hur mycket No-lärarna anser sig beröra de olika delområden mot hur mycket So-lärarna berör dem.

7.3 Resultat av intervjuer

När och hur undervisningen i Sex och Samlevnad bedrivs

Den tidsmässiga fördelningen av *när* undervisningen skulle ske i Sex och Samlevnad varierande från skola till skola. Alla skolor hade någon form av undervisning i Sex och Samlevnad inom biologi under årskurs 8. Det fanns två skäl angivna till detta. Det ena är tradition och den skolkultur som råder, det andra att det är då eleverna anses ha nått rätt mognadsgrad för att undervisningen skall kunna ge önskad effekt. Undervisningen måste sammanfalla med elevernas olika utvecklingsfaser. Den enskilda klassens grad av mognad kunde då avgöra om undervisningen i Sex och Samlevnad skulle läggas tidigare eller senare än vad som brukades. De enda lärare som hade en utstakad plan för undervisningen var de båda äldre No-lärarna. Det fanns andra lärare som hade en grundplan men ansåg att flexibilitet skulle gynna eleverna då olika klasser hade olika mognadstider. Exempelvis skola A hanterade mognadsprocessen genom att undervisning om puberteten skedde i årskurs 6 och övriga områden i årskurs 8. För att på skola B kunna avgöra när man skulle ha undervisningen i Sex och Samlevnad och vad som skulle behandlas inom området gjorde läraren en bedömning från klass till klass i form av en uppskattning. Det kunde resultera i att någon klass fick sin Sex och

Samlevnadsundervisning i 7:an medan de andra fick i 8:an. Däremot skall eleverna inte heller ha kommit så långt i mognaden att det som berördes i Sex och Samlevnadsundervisningen inte längre var aktuellt. Exempelvis att ta upp puberteten i årskurs 8 eller 9 var för sent. På skola D fick eleverna i 7:an ANT-tema (alkohol, narkotika, tobak) istället för att delta i kärleksveckan som 8:orna och 9:orna med hänvisning till mognaden. Skola C hade lagt den övervägande delen av sexualkunskapen i årskurs 8 medan temaveckan i årskurs 9 var mer inriktad på samlevnad.

Om vi ser till *hur* undervisningen i Sex och Samlevnad skedde så varierade arbetsformerna som användes. En av lärarna såg mentorstiden som ett utrymme med möjlighet till att diskutera etik och moral frågor. Denna lärare undervisade på skola A var intresset hos den enskilde läraren som till stor del styrde innehållet i Sex och Samlevnad. Detta gör att den undervisning varje elev fick kunde variera på skolan. Skola B hade delvis schemalagt undervisningen i både No, So. Man hade också Hälsa där en bredd inom Sex och Samlevnad existerade, och arbetade delvis i form av temadagar. Upplägget garanterade varje elev en viss mängd undervisningstimmar i Sex och Samlevnad. Skolorna C och D hade, förutom den ordinarie undervisningen i Sex och Samlevnad, valt att ha temadagar där eleverna skulle få en bredare undervisning inom området. Skillnaden mellan skolorna C och D var att No-läraren i skola C ensam höll i den schemalagda Sex och Samlevnadsundervisningen. Fördelen med temaformen sa lärarna var att den underlättade samarbetet lärare emellan och att alla elever på skolan garanterades en likvärdig undervisning. Det var också lätt att planera schematekniskt. Lärarna på dessa skolor angav även tradition och skolledning som skäl till temadagarnas existens. Alla skolor utom skola C hade någon form av undervisning i Sex och Samlevnad på So:n. So-lärarna hade svårt att uppskatta hur mycket tid de lade ner på området. Under årskurs 7 till 9, uppskattade No-lärarna att eleverna fick 12 till 16 timmars undervisning i Sex och Samlevnad inom ämnet biologi. Skola B skiljer sig här då lärarna angav att nästan all undervisning i Hälsa kunde kallas samlevnadsundervisning, vilket gör att eleverna får betydligt mer än 16 timmar totalt.

Centrala delar i Sex och Samlevnad

Som de centrala delarna i Sex och Samlevnadsundervisningen framhöll flera lärare vikten av att eleverna skyddar sig. Även två mycket aktuella områden, jämställdhet och homosexualitet ansågs vara viktiga i Sex och Samlevnadsundervisningen. Alla lärare såg homosexualitet och jämställdhet som viktiga punkter. Dessa delområden är också en central del av värdegrunden som skall genomsyra all undervisning. Beslut om homosexuellas rätt till adoption och liknande debatter diskuterades under So:n. Då mer övergripande mål med undervisningen diskuterades i intervjun, lyfte lärarna fram att eleverna skulle känna sig trygga med sin identitet och veta att de duger som de är då de lämnar grundskolan. Den som urskiljde sig var No-läraren på skola C som sa att det var viktigt att ta upp de felaktiga uppfattningar som flera av eleverna hade, framförallt den okunskap killarna hade om tjejernas utveckling var viktig att bemöta. Läraren angav elevernas kulturella bakgrund som skäl till denna okunskap. Mediers påverkan på våra värderingar och syn på oss själva var något som tre lärare nämnde som viktiga diskussionsämnen, detta var lärarna på skola B och So-läraren på skola D. Lärarna såg den kroppsfixering som finns i medier som ett problem och det ideal som bland annat MTV förmedlar var viktiga att diskutera. Elever av båda kön upplevdes ha dåligt självförtroende då de inte ansåg sig leva upp till dessa ideal. Detta i sin tur gav eleverna dålig självkänsla, osäkerhet och mängder av frågor om vad som är normalt kring sexualitet, menade lärarna.

Olika fokus på Sex och Samlevnad

Olika lärare tryckte på olika punkter som utgick från målet med undervisningen, elevgruppens behov och intresset från läraren och eleverna. No-lärarna såg det som sin uppgift att förmedla den delen av Sex och Samlevnad som upptar fysiologiska aspekter men samtidigt så sa de att tyngdpunkten i undervisningen låg mer åt samlevnadsfrågor i dag. De angav att målet var att stärka elevernas självkänsla, att de får känna att de duger som de är och att skapa en förståelse för båda könens kulturer. Samtidigt kan man utläsa av intervjuer och enkäter att No-lärarna på skola C och D inte undervisar med tyngdpunkt på samlevnad utan att innehållet i undervisningen hamnar på sexualkunskap. Detta motiverades av läraren på skola C med att eleverna fick samlevnadsdelen på den temavecka de hade i årskurs nio, en sådan fanns även på skola D. Nämnas kan att dessa lärare var äldre, över femtio år, och hade därmed troligtvis en annan bakgrund än de andra No-lärarna. Alla No-lärare tenderade att arbeta med samlevnadsfrågor på individnivå.

So-lärarna behandlade området ur ett samhällsperspektiv istället för ur ett individperspektiv. Det var svårare för dem att uppskatta hur mycket tid de använde till samlevnadsfrågor eftersom de inte avsatte tid till ett område som Sex och Samlevnad. Sex och Samlevnad behandlades med ett mer tvärvetenskapligt perspektiv och berördes mest frekvent under områden som Etik och Moral, Att vara tonåring och Lag och Rätt. Området Sex och Samlevnad kunde också förekomma när man talade om medier, tredje världen eller kulturella skillnader. När vi frågade lärarna om hur fördelningen mellan Sex och Samlevnad såg ut i So-undervisningen så var det uteslutande samlevnadsfrågor de tog upp. Gällande vem som undervisade om den fysiologiska delen var So-lärarna överens med No-lärarna.

Elevinflytande

När vi frågade om elevinflytandet i utformningen av undervisningen i Sex och Samlevnad så var det i planeringsstadiet som eleverna oftast var delaktiga. Flera lärare såg elevinflytandet som en del av undervisningens utformning där två varianter presenterades. Den ena gick till så att läraren först lade upp en planering som eleverna sedan fick tycka till om. Den andra typen av elevinflytande skedde på motsatt sätt, att eleverna gav förslag till frågor som läraren sedan utgick från då denne gjorde sin planering. Oftast fick eleverna anonymt lämna in frågor till läraren för att öka möjligheten till ärliga frågeställningar. Vad vi förstod så kunde frågorna sällas av läraren efter hur hanterbara de var. Eleverna styrde aldrig innehållet fullt ut då läraren dels har en intention med undervisningen med de centrala delar som hon/han ville lyfta fram och dels hade kursplanen att följa. För vissa lärare fick eleverna även välja vilket arbetsätt de önskade i området.

Utvärdering och effekter av Sex och Samlevnadsundervisningen

De flesta av lärarna angav att de hade svårt att se någon skillnad hos eleverna efter undervisningen i Sex och Samlevnad. So-läraren på skola D uttryckte det som ett av de dilemman som finns i läraryrket, att det är svårt att se vad resultatet av arbetet blir. Det fanns tre lärare som gjorde någon form av utvärdering av undervisningen. På skola A gjordes en utvärdering i So av delområdet etik och moral. Där hade eleverna börjat fundera över sina åsikter. Det var på kommentarer som ”innan vi började jobba med det här så visste jag stensäkert vad jag trodde men nu när jag lärt mig mer och diskuterat mer så vet jag inte riktigt” som läraren tolkade som att undervisningen gett avtryck. Effekterna lärarna kunde tycka sig se verkade vara färgade av vad de såg som syftet med undervisningen och såg olika ut beroende på vem som tittade efter dem. Exempelvis svarade No-läraren på skola C, den lärare som mest lyfte fram sexualkunskapen i Sex och Samlevnad, att eleverna glömmer det de lärt sig efter ett tag, precis som de gör med all annan kunskap som de inte underhåller. Detta var ett svar som vi

inte hade räknat med då vi med effekter avsåg utvecklingen av eleven som en tänkande och tyckande individ och inte bara som en bärare av kunskap. No-läraren på skola B utvärderade kontinuerligt sin undervisning men det var svårt att avgöra om det framkom vad eleverna lärt sig. Den enda som hade prov i området Sex och Samlevnad var No-läraren på skola D. Detta var ett lätt prov som alla skulle klara, mest för att säkerställa att alla tagit del av den mest centrala delen i undervisningen och frågorna rörde inte värderingar utan var faktafrågor.

De lärare som sa att de inte kunde se någon effekt hos eleverna av undervisningen sa också att de hoppades att det fanns. Lärarna trodde det var svårt att mäta dessa effekter och en av lärarna, So-läraren på skola B, trodde att det idag var på modet att använda undervisning i livskunskap för att försöka lösa de problem som finns på skolorna. Däremot trodde personen i fråga på en positiv effekt av värderingsövningar och diskussioner i arbetet men inte i den omfattningen, inte om problemen grundade sig i omotiverade elever. Läraren ansåg också att man kunde få för mycket av värderingsövningar. ”På något sätt, det centrala, skolan hamnar i skymundan och då tror jag att eleverna uppfattar det som någon slags förvaring. Det ska kännas som någonting kul och extra när dom bitarna kommer, att det ska bli något centralt tror jag inte på”. Detta var dock enda åsikten av detta slag. En sak som So-läraren på skola D hade märkt var att eleverna tenderade att ha en mer positiv attityd till homosexuella de senare åren. Varför det hade ändrats kunde man bara spekulera i, menade läraren.

Hinder

När det gäller de hinder som fanns för att utveckla undervisningen i Sex och Samlevnad, angavs faktorer som tid och möjlighet till samarbete på skolorna A, C och D. Arbetstiden räckte inte till och schemat gav inte luckor där lärarna kunde mötas. Lärarna på skola B sa sig däremot inte ha några hinder för utveckling, alla var väldigt positivt inställda till undervisningen i Sex och Samlevnad och hälsa. Samtidigt som denna skola arbetade ämnesövergripande och lärare med olika bakgrund var inblandade i undervisningen så behövde ingen lärare som inte ville delta göra detta. Detta kan ställas mot skola D där alla lärare skulle delta i temaveckan. Intresset från den enskilda läraren blev därför avgörande för hur undervisningen i hälsa tog form på skola B. Tanken med detta var att en lärare som känner sig bekväm i sin roll ger en bättre undervisning. Detsamma gällde på en skola som skola A där lärarna själva i mycket hög grad styrde över sin undervisning och dess innehåll, de arbetade varken i arbetslag eller i ämneslag med Sex och Samlevnad. Den mentorstid som lärarna hade på denna skola styrde de också över själva, vilket leder till att undervisningen kunde se mycket olika ut för olika klasser på samma skola. Det var detta skola B har lyckats få schemalagt medan de övriga skolornas möjligheter att arbeta med halvklasser var förlagd till temaveckor eller mentorstid. Gemensamt för alla skolor var att de angav pengar som ett hinder för att få fortbildning i Sex och Samlevnad. Fortbildningen för Sex och Samlevnad är inte prioriterad utan det fanns andra områden som fick gå före. Det blev upp till varje enskild lärare att själv ta del av ny kunskap och fortbilda sig själv, t.ex. genom olika publikationer. Samtidigt fanns det lärare som upplevde svårigheter med att få tag i aktuellt undervisningsmaterial på grund av att det inte uppdaterades lika frekvent längre. Lärarna själva ansåg att de inte har tillfredställande utbildning i Sex och Samlevnad vilket försvarade definitionen av vad Sex och Samlevnad skulle omfatta.

7.4 Sammanfattning av resultatet

Sju lärare från fyra skolor i Göteborgsområdet intervjuades angående sin undervisning i Sex och Samlevnad. Lärarnas svar visar att det finns en bredd i hur man hanterar området Sex och Samlevnad. Både när det gäller tid, engagemang och samarbete. Det är fortfarande mycket av traditionen som styr hur man skall undervisa och vad som skall ingå i området då det undervisas. Utredningen från 1977 sätter fortfarande sina spår. Men det har skett förändringar i undervisningen sedan den tiden och området Sex och Samlevnad utvecklas hela tiden.

Samlevnadsundervisningen tar mer och mer plats och sexualkunskapen ses som en del i samlevnaden. Om det är av en slump eller beroende på generationsskifte är inte säkert, men vi har märkt att det är främst hos de yngre lärarna det finns intresse för att samlevnaden skall få utrymme i undervisningen. Flera lärare kommenterar att det biologiska känner eleverna till i stora drag och även hur ett samlag går till rent ”tekniskt”. Det är mer frågorna kring när, på vilket sätt och med vem som eleverna vill få svar på och det är där lärarna känner behovet av att möta eleverna. När det gäller organisationen kring området Sex och Samlevnad är lärarnas föreställning att det hör till No:n fortfarande. Speciellt om man bara räknar den strukturerade undervisningen som återkommer år från år och är lika i alla klasser mer eller mindre. So:n har en roll i samlevnaden att agera som ett bollplank för eleverna. Den mediala påverkan på vårt synsätt på sexualitet har ökat extremt samtidigt som ökningen av STD är ett hot för att utöva sexualiteten. Detta leder till att man måste synliggöra risker med sexuella förbindelser och hur vårt agerande påverkas. Något lärarna själva reflekterar över är att de måste påminna sig själva om att förmedla kärlek och sex som något positivt som motpol till alla förmaningar.

Lokala mål med Sex och Samlevnad saknas generellt, undantag finns men kan då förekomma kring annat ämne som exempelvis hälsa. Tidsbristen är en av faktorerna som hindrar en enskild skola att utveckla undervisningen i Sex och Samlevnad. Det gäller då både lektionstid och tid för samarbete. Pengar är en annan faktor som sätter stopp och då gällande fortbildning som lärarna kanske behöver. Vilja och intresse hos lärarna styr hur undervisningen blir, främst inom So och övriga lärare undantaget No. No lärarna är de som har det huvudsakliga ansvaret och då mycket p.g.a. att den nationella kursplanen i biologi framhäver Sex och Samlevnaden tydligast.

Om undervisningen i Sex och Samlevnad åstadkommer någon effekt hos eleverna så är den inte märkbar enligt lärarna vi intervjuade. Det finns indikationer på att eleverna börjat se saker ur flera perspektiv och det som var solklart från början inte är det längre. Även att toleransen till homosexualitet har ökat, vilket kan bero på flera faktorer än på undervisningen i Sex och Samlevnad. I skolverkets rapport menar man att ett pedagogiskt arbete kring frågor som jämställdhet, självförtroende, sexualitet och relationer ska förbättra klimatet på skolan.

8 Diskussion

8.1 Validitet

Studien är gjord på ett litet urval av skolor och lärare, för att ta del av de tankar som lärarna har runt området sex och samlevnad. Storleken på den undersökta gruppen gör att inga generaliseringar kan göras utifrån det insamlade materialet. Detta var inte heller tanken utan undersökningen syftade till att ge svar på hur lärarna motiverar de avvägningar de gör då de skall undervisa i Sex och Samlevnad. Den optimala undersökningsmetoden hade varit att göra en observationsstudie av undervisningen i kombination med intervjuer av lärare. Detta för att få en bättre bild av de effekter Sex och Samlevnadsundervisningen har på eleverna. Men faktorer som tid och möjligheten att finna en skola som har undervisningen under den period som denna rapport bearbetades, begränsade oss.

Då undervisningen på skolorna såg mycket olika ut anser vi att vi fick ett bra urval trots det stora bortfallet. Det fanns också en stor spridning i ålder hos lärarna samt olika elevsammansättningar på skolorna vilket ökade chansen för olikheter i synen på området. De äldre lärarna har funnits med då Lgr 80 styrde undervisningen vilket kan ge dem ett annat perspektiv. Svaren blir därför relaterade till lärarens bakgrund och den skolkultur de befinner sig i. Det en äldre lärare anser är en stark betoning på Samlevnadsundervisning behöver inte vara det för en nyexaminerad lärare. Framför allt svaren i enkäten behöver därför analyseras utifrån vem som har besvarat den. Detta blev tydligt då den lärare som hade minst undervisningstimmar i området ansåg sig beröra betydligt fler ämnen *väldigt mycket* än den skola som hade flest timmar (bilaga E). Två av skolorna var dessutom profilskolor av olika slag vilket ger dem ett mer utpräglat fokus på undervisningen.

Analys av enkäterna gjordes genom att se inom vilka delområden de olika lärarna var eniga. Vi gav de olika delområdena graderingar, från *inget alls* till *väldigt mycket*, för att kunna utläsa mönster i enkäten (bilaga E). Det fanns delområden som någon lärare berörde mycket medan en annan inte tog upp det. En del delområden kunde sammantaget få ett högt medelvärde men på grund av den stora variationen var dessa områden inte representativa för hur undervisningen i Sex och Samlevnad bedrivs på skolorna sammantaget. Det var få områden där enighet rådde och desto fler områden där variationen i undervisningen var stor, vilket kan bero på vilken bakgrund läraren har, hur den uppfattat undersökningens syfte och även hur de tolkar området sex och samlevnad. När det gäller enkäternas reliabilitet, tillförlitlighet, så finns det stora tvivel. I enkäten som rörde vad lärarna undervisar mest om med skalan *inget alls* till *väldigt mycket*, tolkade lärarna omfattningens enhet olika. En del såg det som andelen av det totala antalet timmar medan andra såg det som hur fokus placerades i undervisningen. Med andra ord så blir även validiteten, giltigheten, låg i denna enkät. Den andra enkäten som gällde gruppering av delområden i Sex och Samlevnad, har en högre reliabilitet då den inte kan misstolkas. Men validiteten är desto osäkrare då man märkte att lärarna tvekade i sina svar. Om samma lärare hade fått samma enkät ett par veckor senare så är det troligt att svaren hade sett annorlunda ut. Detta p.g.a. att enkäten kommer oförberedd och läraren gör en gruppering som gäller för stunden och flera av våra lärare hade inte har någon klar definition om vad området skall omfatta.

Vid intervjuerna upplevdes från vissa lärare en spänning då bandspelaren var påslagen mot då den stängdes av. Detta påverkade troligtvis de svar vi fick. För att undvika feltolkningar var vi båda med vid intervjutillfället. För att inte respondenten skulle störas av detta tog vi tydliga roller, en förde anteckningar kontinuerligt medan den andra intervjuade. Eftersom ingen av oss hade någon erfarenhet av att intervjua sen tidigare, kunde man märka en förbättring av intervjuerna efter hand då intervjuaren blev mer van. Vid den sista intervjun ställdes fler och bättre följdfrågor än vid de första intervjuerna. Den största svårigheten låg dock i att få reflekterande svar, detta kan bero på att läraren inte själv alltid reflekterat så mycket över varför denne agerar så som den gör. Om vi ser till reliabiliteten så ser vi den som god när det gäller intervjuerna då vi haft möjlighet kunnat rätta till en frågeställning som missuppfattats. Om svaret som den intervjuade gett vart riktad mot något annat och har vi fått omformulera frågan. Validiteten är också god då vi har haft en stor hjälp av intervjuaren till att få svar på rapportens frågeställningar.

8.2 Vilka faktorer påverkar undervisningen i Sex och Samlevnad?

Då resultaten från vår undersökning analyserades utifrån denna fråga fann vi olika faktorer som påverkade undervisningens innehåll och utformning. Dessa presenteras nedan under kortfattade rubriker för tydlighetens skull.

Lärarens bakgrund

Alla lärare i vår undersökning inkluderade könsorganens byggnad och funktion under sexualkunskap. Detta delområde blev ett utmärkt exempel för att belysa hur lärarens bakgrund spelade in i synen på vad som var viktigt att ta upp under Sex och Samlevnadslektionerna. Detta delområde berördes nämligen olika av de fyra No-lärarna. Det var bara två av dem som tog upp detta *väldigt mycket*. De var också de enda som i intervjun nämnde att eleverna hade missuppfattningar på området som var viktiga att möta. En förklaring till skillnaden mellan lärarnas förhållningssätt skulle kunna vara att de övriga två No-lärarna ansåg att deras elever inte hade några sådana luckor eller att något annat prioriterades. Att just eleverna på dessa skolor skulle ha bättre kunskaper om könsorgan än på andra skolor, verkar underligt. De båda skolorna där lärarna tog upp frågor kring könsorgan *väldigt mycket* skiljer sig markant åt från varandra vad det gäller geografisk placering, vilken socialgrupp eleverna tillhör och den kulturella bakgrund eleverna har. Den enda likhet man finner är att lärarna är av samma kön och har en ålder över 50-55 år. En teori blir alltså att bakgrunden hos läraren, ålder, utbildning och lång erfarenhet ligger till grund för denna uppfattning i högre grad än skolan och eleverna.

Lärarens intresse och mål

Trohet, familjesammansättning, jämställdhet och media var de delområden som klassificerades till att enbart höra till samlevnadskunskap. Men vad gäller undervisningen så berörs media och jämställdhet av nästan alla lärare. Slutsatsen av analysen av dessa fyra områden, som definieras som samlevnadsområden, berörs mer efter lärarens intresse och behov som läraren uppfattar bland eleverna. Det verkar inte ha någon betydelse vilken skola man befinner sig på eller om man undervisar i No eller So. Men det vore konstigt om inte lärarens ämnesintresse, No respektive So, styr undervisningen i samlevnad mer åt det ena hållet än det andra hållet. Till exempel kan jämställdhet å ena sidan gälla förhållandet mellan ett kärlekspar och å andra sidan gälla jämställdhet mellan könen i samhället. En annan sak

som kan påverka undervisningens utformning är lärarens intresse för ungdomarnas väl och identitetsutveckling. Man kan spekulera i om avsaknaden av nedskrivna mål kring samlevnadsområden gör att man famlar. De områden som faller under biologi har de nationella målen som stöd vilket samlevnad saknar. Det kan vara dags att fundera mer kring området Sex och Samlevnad samt vilka mål man skall sträva efter med undervisningen. Förhoppningsvis kan det leda till större fokus i detta område än när man enbart går på känn, efter lärobok, elevernas frågor eller något annat.

Styrdokumentet

Styrdokumentet är viktiga för utformningen av undervisningen. Då man söker i de nationella styrdokumentet varierar styrningen beroende på vilka glasögon man tar på sig. Begreppet ”den som söker han finner” kan användas då man skall beskriva hur det är att leta efter området Sex och Samlevnad i läroplanen. I Lpo 94 finns flera punkter som skulle kunna användas för att motivera undervisning i Sex och Samlevnad. Däremot finns det bara utskrivet en gång att den bör bedrivas och detta är under rektorns ansvar. Då man ser till kursplanerna följer dessa till viss del samma mönster. Skillnaden här är att i kursplanen för biologi finns det nämnt på flera ställen att Sex och Samlevnad ingår i kursen (Skolverket, Bi, 2000). Kursplanen belyser de delar som vanligtvis hamnar under sexualkunskap men även att respekt för olika individer skall finnas med i undervisningen. Det är här kunskap om den enskilda individen som lyfts fram. Den beskrivning av ämnet So som finns att läsa tar även den upp sex och samlevnad men då ur ett samlevnadsperspektiv (Skolverket, So, 2000). Det handlar om mönster och grupper som finns i samhället och hur historia och kultur påverkar dessa. Beskrivningen av vad Sex och Samlevnad syftar till är något mer luddig i So än den som återfinns under No. Detta tror vi har stor betydelse för de former av undervisning vi återfann på skolorna. Sex och Samlevnad lyfts delvis ut ur den ordinarie undervisningen till temadagar, hälsoundervisning och mentorstid vilket visar att det är ett särskilt område som skolledningen har ansvar för. Sexualkunskapen angav alla lärare hörde till biologiundervisningen vilket ju stöds av kursplanerna och So-undervisningen ägnades mestadels åt samlevnad. Den undervisning som skedde under So:n varierade mer i utformning och i omfattning än den som fanns inom biologin. Detta beror troligen på att beskrivningen var mer detaljerad för No-lärarna av vad Sex och Samlevnad syftade till. Det faktum att en av skolorna helt tagit bort området Sex och Samlevnad från So:n visar på olika man kan tolka denna kursplan. Då ingen av skolorna hade någon lokal kursplan som berörde Sex och Samlevnadsundervisningen blir denna svår att diskutera.

Elevers mognad

I resultaten redovisades att undervisningen i Sex och Samlevnad främst sker under biologi i årskurs 8. Argumenten för varför så var fallet såg olika ut. Sammantaget skulle man kunna säga att lärarna använde sina erfarenheter från tidigare Sex och Samlevnadsundervisning men att denne också gjorde en bedömning av klassen. Om det verkliga behovet från eleverna fick genomsyra undervisningen är däremot oklart. Grunderna för de avvägningar lärarna gjorde var uttalade. Lärarna verkade gå på känslan de fick från klasserna för sina avvägningar. Att vara mogen är ju ett begrepp som är långt ifrån väldefinierat och som varierar mycket mellan olika individer. Därför är det troligen tradition som säger när elever normalt är mogna för denna typ av undervisning. Denna tradition lever kvar sedan den handledning som kom 1977 där lärarna rekommenderades att lägga den största delen av Sex och Samlevnadsundervisningen i just årskurs 8 (Skolöverstyrelsen, 1977).

Temadagar eller kontinuerligt klassrumsarbete

Temadagar som ett forum i undervisningen i Sex och Samlevnad ger eleverna möjligheter att möta många olika vuxna och deras syn på sex och samlevnad. Det kan vara en fördel att använda sig av olika personer som talar om samma sak. Vi använder oss av olika sätt i kommunikationen när det gäller språk och kroppsspråk och mottagarna har i sin tur olika sätt att ta emot budskap. Eleverna accepterar sällan alla de argument och normer de får via skolan, utan de måste bli övertygade (Lundberg, 2002). Därför kan chansen öka att de ändrar sina attityder och normer om de får höra dem från flera olika håll, som då representerar en större grupps åsikter. Elever uppfattar sällan allt vi lärare säger eller så drar de slutsatser utifrån vad de tror att vi säger (Säljö, 2000). Det är därför en tillgång att kunna använda så många språkrör som möjligt för att nå samtliga elever.

Nackdelen med dessa temadagar är att de sker under en kort tid och riskerar att bli en isolerad händelse. Målet att förändra attityder och sätta igång en tankeverksamhet angående de egna ställningstagandena försvåras då av att arbetet avslutas efter det att dagarna är slut. Arbetet med mentorstid och hälsoundervisning ger möjligheter att följa eleverna under en lång tid. Fördelen med att plocka ut området ur ordinarie undervisning blir att man får ett tydligt fokus och alla elever garanteras en liknade undervisning (Skolverket, 1999). En lärare uttryckte att det fanns en fördel med temadagarna för då blev undervisningen koncentrerad och alla delområden kom med. Samarbete mellan lärarna underlättas också av att tid är avsatt speciellt för Sex och Samlevnad och man har en tydlig kärna att arbeta runt. Då området lyfts fram av skolläring får det också högre status (Skolverket, 1999).

So-läraren på skola B som ansåg att det fanns en övertro till samlevnadsundervisningen effekter får även stöd av vissa undersökningar och litteratur. Då det tidigare varit på modet att starta livskunskapskurser, börjar man nu se tendenser till att dessa ifrågasätts, både i tidigare studier och intervjuer (Giota, Lander, 2004). Denna lärare ansåg inte lösningen ligga i att införa mer diskussioner och värderingsövningar för att förbättra klimatet på skolan, utan att istället göra den mer meningsfull för eleverna. Avsikten med värderingsövningar och diskussioner i skolan är ju att eleverna skall utveckla sin sociala kompetens, förståelse förmåga och empati. Detta är en del som ingår i skolplaner men frågan är om man behöver schemalägga detta. En schemaläggning kanske inte är nödvändig för elevernas skull men kan vara viktig för lärarna, för att tid skall vikas till detta och att arbetet kring det skall märkas. Lösningen är inte gruppövningar till allt. Med tanke på att ingen av lärarna kunde se någon tydlig effekt på eleverna av den undervisningen som skedde, inte ens på den skola som hade hälsa som profil, kanske en utvärdering vore på sin plats, så att inte undervisnings tiden som är en bristvara på skolan förspills i onödan.

Elevinflytande

Elevinflytande i Sex och Samlevnadsundervisningen kan vara problematiskt för eleverna. De frågor eleverna ställer kan kännas avslöjande för dem själva vilket gör att de inte alltid är ärliga eller att de inte frågar det de verkligen vill veta. Lärarna har försökt lösa detta genom att be eleverna att lämna in anonyma frågor. Ett annat alternativ är att ge dem kryssfrågor för att ta reda på vad de kan och inte kan inför planeringen av undervisningen. Det finns flera förslag på hur man skall fånga de frågor som eleverna har utan att de skall känna sig påträngda. Man måste dock vara medveten om att de kanske inte alltid vet vad de skall fråga. Områden som man har lite kunskap om kan vara svåra att undersöka. Dessutom kan de ha tidigare dåliga erfarenheter av liknade undervisning som gör att de misstror lärarens förmåga att hantera sex och samlevnad (Skolverket, 1999) etiskt korrekt. Det är inte heller säkert att eleverna ställer

”rätt” frågor. En lärare berättade att denne brukade samla in frågor från eleverna men de brukade inte bli så bra så läraren använde dem inte. Sex och samlevnad kan vara för svårt att få grepp om för någon som inte har så stor erfarenhet av området. Det är här som lärare och elev måste mötas. Läraren måste ta hänsyn till de känslor, funderingar och okunskap som eleverna har då denne utformar undervisningen i Sex och Samlevnad. Man får inte glömma att undervisningen är till för elevernas skull.

8.3 Var ligger tyngdpunkten i Sex och Samlevnadsundervisningen, sexualkunskap eller samlevnad?

Om vi först ser vad enkätsvaren gav för resultat så visar de att STD, graviditet, pubertet, jämställdhet och homosexualitet toppar listan om man ser över alla lärares svar. När man ser vilka delområden som förekommer mest är den första reaktionen att tyngdpunkten ligger på sexualkunskap, att STD, graviditet och pubertet rör det biologiska. Det behöver inte alls vara ur detta perspektiv som delområdena berörs. Detta bekräftade intervjuerna som vi hade med lärarna. Vi fick flera vinklingar på delområdena än vad vi själva hade kunnat ana.

Då ett ämne blir tvärvetenskapligt

Ett exempel på hur ett delområde inom Sex och Samlevnad kan förändras beroende på om det hanteras ämnesövergripande är hur man idag berörde STD på skolorna. Det behandlas självklart ur ett biologiskt perspektiv när det gäller sjukdomstillstånd, smittorisk, behandling och prevention, men STD har också gjort intrång i So ämnena. STD pendlar från en biologisk åkomma till att vara ett globalt problem som kan ödelägga länder på grund av ekonomi och religiösa regler. Detta kan man kalla för att arbeta ämnesövergripande men frågan är om man fortfarande är kvar i området Sex och Samlevnad då.

Syftet med sex och samlevnad

Som det framgick i resultatet från intervjuerna så har samlevnadsfrågorna fått en framskjuten position i undervisningen. Detta kan vara p.g.a. att vårt samhälle ständigt förändras. Vår välfärd har påverkat vår livsstil. Förr i tiden var det problem att få pengarna att räcka till och få mat och kläder och idag är det tiden som inte räcker till. Detta innebär att prioriteringarna ligger på ett annat plan och gäller istället värderingar, relationer och mål. I samhället får många ungdomar klara sig på egen hand. Deras föräldrar finns inte närvarande lika mycket som förr p.g.a. arbete eller andra hinder. Det finns mycket en tonåring behöver vägledning i, som attityder, kunskap om relationer och att tolka budskap. Som tidigare nämnts finns det undersökningar där ungdomar säger att skolan är den huvudsakliga informationskällan gällande sexualitet, preventivmedel och STD. Det finns andra studier där ungdomarna säger att bäst information om sex och kärlek får man via veckotidningar, TV, Internet och porrfilmer. Även kompisar ansågs vara lätt att fråga men inte föräldrar. Skolan tar på sig en del av föräldrarnas roll som vägledare till vuxenlivet och ger dessutom ungdomarna möjlighet till reflektion.

Men hur är det med sexualkunskapen då? En del av lärarna vi intervjuade menade att den biologiska delen i Sex och Samlevnad är många elever redan insatta i, varför en del saker går igenom hastigt eller hoppas över. Samtidigt fanns det lärare som häpnade över okunskapen hos eleverna, då det t.ex. gäller kännedomen kring kvinnans könsanatomi eller uppfattningen om när man är ”byxmyndig”. Detta visar på att man inte skall ta förgivet att ungdomarna har fått korrekt kunskap eller kunskap överhuvudtaget om sexualitet.

Säker sex har alltid varit en del av undervisningens kärna, det var faktiskt anledningen till att den startades för 50 år sedan. Som de centrala delarna i Sex och Samlevnadsundervisningen framhåller flera lärare vikten av att eleverna skyddar sig. De larmrapporter som kommit från Smittskyddsenheten angående spridningen av STD har lyft fram detta område igen (Smittskyddsenheten, 2005-12-01). Detta leder till att området blir extra aktuellt att beröra i skolan. Risken finns att detta område blir en stor del av undervisningen och att det blir riskperspektivet som genomsyrar lektionerna. En lärare uttryckte att det var viktigt att belysa att Sex och Samlevnad handlade om något som var vackert och lustfyllt. Blir sex förknippat med sjukdomar och faror kan det medföra onödiga psykologiska problem, då ungdomarna väl beslutar sig för att ha sexuellt umgänge (Lundberg, 2002). En flicka uttryckte att de fått lära sig att säga nej men aldrig när de skall säga ja (Giota och Lander, 2004).

Skolverkets rapport (1999) redovisade att drygt 40 % av de undersökta skolorna hade undervisningen i Sex och Samlevnad förlagd till biologin. Om de uppgifter vi fått i intervjuerna stämmer med det som verkligen genomförs, så kan man tro att en förändring har skett. På grund av att vår undersöknings grupp är så liten så kan vi inte dra för stora paralleller.

Gränserna försvinner

Som avrundning i denna fråga skulle vi vilja påpeka att det inte är vår avsikt att dela området Sex och Samlevnad i olika delar. Det är för att få reda på vilka faktorer som har inverkan på undervisningens utformning som vi gav lärarna utmaningen i enkäten. Det visade sig vara svårt även för dem som har arbetat med Sex och Samlevnad tidigare att kategorisera områden. Detta kan tolkas som att ämnesgränserna luckras upp och att Sex och Samlevnad är på god väg att bli ämnesövergripande. Det kvarstående dilemmat är att få samtliga lärare i varje skola att engagera sig för Sex och Samlevnaden, att det skall ses som en del av skolans värdegrund och inte som ett område i No. En lärare sa, att eleverna bör ”få höra fler vuxna som är inne och pratar om samma saker”. Det skulle kunna öka attitydförändringen samt att skapa ett öppnare klimat mellan elever och lärare.

8.4 Vilka effekter kan man se av undervisningen hos eleverna enligt lärarna?

Svårigheten med att se effekter av sin undervisning

Bara en av de lärare vi talade med har märkt effekter av samlevnadsundervisningen, nämligen att eleverna hade börjat fundera över sina ställningstaganden. Enligt Giota och Lander (2004) så är det ett av syftena med framförallt diskussioner inom samlevnaden. Man skulle kunna tro att denna lärare har varit framgångsrik i sin undervisning. Detta innebär ju inte att övriga lärare inte nått samma resultat, det var dock bara denna lärare som reflekterat över det. Avsaknaden av registrerade effekter kan vara flera, främst bristen på utvärdering och dokumentation men också avsaknad av tydliga mål med undervisningen. Om mål med undervisningen saknas och man frågar om synbara effekter, så kan läraren inte svara om de finns eller ej. Flera av lärarna var väldigt flexibla i sitt upplägg av området sex och samlevnad vilket kan leda till att de inte har byggt upp den struktur i arbetet som krävs för att kunna se mönster hos eleverna. Ytterligare en svårighet att se någon effekt är möjligheten till uppföljning av eleverna. En av lärarna tyckte det var svårt att utvärdera betydelsen av undervisningen då eleverna så snabbt lämnade skolan. Det blir därför svårt att bilda sig en uppfattning.

Målet styr de effekter vi ser

Trots den relativt sett mycket traditionella synen på sex och samlevnad som No-läraren på skola D representerar så anser sig läraren ha ändrat mycket på sin undervisning genom åren och att den undervisning som bedrivs idag har en stark betoning på samlevnad. Det eftersträvande målet påverkar undervisningens utformning och innehåll. Då arbetsätten i undervisningen ser olika ut gör även effekten det hos eleverna. Skolverket (1999) såg att elever som fått en vad de kallar varierad undervisning i sex och samlevnad också ansåg sig vilja ha mer undervisning och även hade idéer om hur denna skulle gå till. De som hade fått en traditionell undervisning ansåg att denna var tillräcklig. I en utvärdering bör man därför vara medveten om att man inte kan ha ett behov av något som man inte vet något om. Det gäller även läraren och dennas kunskaper. Om läraren inte har någon kännedom eller kunskap i området sex och samlevnad så vet denna inte heller vad det kan omfatta eller hur undervisningen kan utvecklas.

Maktspellet i samtalen

Maktspellet som kan förekomma i diskussionsgrupper enligt olika rapporter kan också påverka elevernas attityder och skapa en felaktig bild av ungdomars sexualitet (Skolverket, 1999), (Giota, Lander, 2004). Samtalsformen i samlevnadsundervisningen öppnar för att de pratglada och styrande eleverna kommer till tals i högra grad. Deras attityder till sex styr vad som hamnar under det som skall ses som normalt (Giota, Lander, 2004). De tysta pojkarna som är studiemotiverade är de som enligt statistiken är senast med sin sexuella debut (FHI, 2002). Dessa ungdomar riskerar att skapa en bild av att alla har gjort det ena eller andra förutom de själva. Detta kan det leda till personliga problem och prestationsångest (Lundberg, 2002). Därför kan statistik och fakta visa på hur det verkligen ser ut och motverka de bilder som ungdomarna målar upp. I högstadiet finns en enorm spridning i de erfarenheter elever har vilket kan göra diskussionerna mycket känsliga, framförallt då samtalen rör sig på mer privata områden där kunskapen ofta består av vaga aningar om hur andra har det. Som lärare kan man lyfta fram fakta kring normaliteten och föra diskussioner runt frågan (Leveau, 2004). Man är även i behov av kunskap i samtalsmetodik för att så professionellt som möjligt kunna genomföra diskussioner så att alla känner att de deltar och att de är trygga i situationen (Bäckman, 2003).

Även lärarens normer för vad som är normalt kan lysa igenom i samtalet vilket kan leda till problem i klasser med stor kulturell spridning (Bäckman, 2003). Som lärare är det därför viktigt att vara vaksam. Detta nämnde ingen av de lärare vi talade med, kanske var det för att vi inte uttryckligen frågade om det eller så var det något de inte reflekterat över. Olika kulturers syn på sex var ett område som togs upp i mycket liten omfattning eller inte alls av de flesta lärare, vilket kan tyda på att det är ett bortglömt område. En lärare kom på, då frågan ställdes, att detta var de dåliga på. Samtalen kan också användas för att ge en bättre kontakt mellan läraren och dess elever (Centerwall, 1995).

Informationskanaler

Skolan har visat sig vara den främsta informationskanalen när det gäller sex och samlevnad för elever i fler undersökningar (FHI, 2002). Om man ser till den statistik som finns så använder ungdomarna i hög grad av tidningar, TV och pornografi som informationskälla för att skaffa sig kunskap om sexualitet och samlevnad. Visserligen har skolans undervisning i området en stark ställning (FHI, 2002) men medias påverkan är starkare. Flera av lärarna såg behovet att diskutera mediens syfte och påverkan på oss människor. Det är lätt att falla i tron att det som framställs i media är det normala och korrekta.

Arbetet med att förändra beteenden

Det område som behandlas mest i sex och samlevnadsundervisningen är STD. Trots detta har vi i Sverige idag en lavinartad ökning av könssjukdomar hos ungdomar (Smittskyddsenheten, 2005). Man skulle med detta kunna dra slutsatsen att den undervisning eleverna får, inte ger någon effekt. Samtidigt skall sägas att den preventionsforskning som bedrivs idag har kommit fram till att information inte ändrar beteenden. Det är attitydförändringar som behövs (Centerwall, 1995). Den skrämselfpropaganda som ibland tenderar att finnas i skolorna verkar alltså ha lite verkan. En faktor man kan spekulera kring är åldern på mottagarna, unga människor tenderar att se på sig själva som odödliga. Den statistik de får se verkar främmande och att de själva skulle bli en del av den verkar främmande. Ytterligare ett faktum som stöder detta är att de gymnasieungdomar som vet mest om hur man skyddar sig, flickor vid yrkesförberedande program, är de som skyddar sig minst (FHI, 2002). Flickorna skyller på pojkarna och pojkarna skyller på att det inte är skönt med kondom. Men hur skall man möta dessa argument? Kanske att samlevnadsundervisningen är rätt forum för detta. Den sexualkunskap som funnits så länge har verkat informativt men inte attitydförändrande. Genom att tillsammans med information om preventivmedel och STD diskutera de fördomar som finns, skulle man kunna flytta frågorna kring säker sex närmare individen. Med samtalet som form kanske man kan bemöta de argument som finns för att inte skydda sig, speciellt om det är en klassfråga och inte en kunskapsfråga.

8.5 Förslag till förbättringar

Idag har lärarna liten handledning i hur de skall hantera området sex och samlevnad. Skolledning och även styrdokumentet borde bli tydligare med hur skolans syfte och mål ser ut för området. Detta genom att det finns nedskrivna riktlinjer som kan hjälpa lärarna i sitt arbete. På central nivå borde ett gemensamt arbetsmaterial tas fram i samråd med olika organisationer. Detta skulle ge skolorna en gemensam grund att utgå från. Även lärarutbildningen borde behandla sex och samlevnaden under det allmänna utbildningsområdet. Som blivande lärare behöver vi mer kännedom om våra elevers utveckling när det gäller deras identitet och sexualitet. Oavsett vilken ålder man riktar sig mot är detta en kunskap som ökar förståelsen för barn och ungdomars utveckling. Denna kunskap tillsammans med god samtalsmetodik kan föra området sex och samlevnad till att bli ett tvärvetenskapligt område och en av byggstenarna i skolans värdegrund.

Attityden kring ämnet borde få en annan inriktning. Idag är det mycket riskbetonat och det finns en stor utmaning i att lyfta fram det som något positivt. Lärarna borde därför få vidareutbildning i hur de skall lyfta området till en annan nivå. Alternativet är att lärolagen diskuterar frågan för att hjälpa varandra att få ett annat perspektiv. I en sådan diskussion skulle läraren även reflektera över sin undervisning och på så sätt utvärdera den indirekt.

En undersökning som hade varit intressant att se är hur området berörs i hela grundskolan. Tas det överhuvudtaget upp och i sådana fall hur behandlas det i de lägre åldrarna? Ett exempel på område som borde beröras tidigt är pubertet vilket vi har sett kan förekomma så sent som på högstadiet. Vilket perspektiv har man på sex och samlevnad där? Detta skulle också vara ett användbart material för lärarna som anser sig ha liten kunskap om detta.

9 Litteraturförteckning

Litteratur

- Bäckman, M (2003) *Kön och känsla*, Makadam Förlag: Göteborg & Stockholm
- Centerwall, E (1995) *Kärlek känns! Förstår du*, Skolverket: Stockholm
- Johansson, B (2001) *Examensarbetet i lärarutbildningen*, Kunskapsförlaget, Uppsala
- Leveau, L (2004) *Vi- en metodbok om samlevnad*, Malmö stad: Malmö
- Lundberg, P.O. (red) (2002) *Sexologi*, Liber: Stockholm
- Nationalencyklopedin, NE, <http://www.ne.se/jsp/customer/login.jsp> , 2005-11-11
- Stukát, S (2005) *Att skriva examensarbete inom utbildningsvetenskap*, Studentlitteratur: Lund
- Säljö, R (2000) *Lärande i praktiken, ett sociokulturellt perspektiv*, Prisma: Stockholm

Rapporter

- Folkhälsoinstitutet (2000) *Ungdomar och sexualitet - en presentation av aktuell svensk kunskap*, http://www.fhi.se/shop/material_pdf/ungdomochsex.pdf , 2005-11-08
- Giota, J & Lander, R (2004) *Samtal och undervisning om sex och samlevnad*, (IPD-rapport nr 2004:08) Göteborgs Universitet, Institutionen för pedagogik och didaktik: Göteborg
- Juvall, T & ChuChu Peterson, A (2005) *Sex- och samlevnadsundervisningen i skolan*, (Lafa 2005:1) Lafa: Stockholm
- RFSU (2004) *Kartläggning av Sex och samlevnadsundervisningen på Sveriges lärarutbildningar*, http://www.rfsu.se/files/23500-23599/file_23575.pdf, 2005-11-08
- Skolverket, (1999) *Nationella kvalitetsgranskningar 1999, nr 180*, Liber: Stockholm

Styrdokument

- Regeringen (1980), *Lgr 80, Mål och riktlinjer för grundskolan*, Liber: Stockholm
- Skolverket (2000), *Kursplaner för grundskolan*, Biologi, Naturorienterade ämnen, Religionskunskap, Samhällskunskap, Samhällsorienterande ämnen, www.skolverket.se , 2005-11-17
- Skolöverstyrelsen (1977) *Samlevnadsundervisning*, Liber Läromedel: Stockholm
- Utbildningsdepartementet (1994) *Läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet*, Lpo 94.

Bilaga A

Intervjufrågor

”Hur ser fördelningen av sex och samlevnad ut i undervisningen?”

Beskriv hur undervisningen i s o s ser ut?

- Antal timmar i åk 7-9?
- I vilken/vilka årskurser? **Varför just denna?**
- Temavecka eller schemalagd?
- I vilken arbetsform, ex föreläsning, diskussion, övningar, projektarb,
- Ev gruppindelningar eller klassvis
- Besök av RFSU, RFSL, ungdomsmottagning mfl
- Är s o s integrerat i andra ämnen, ämnesövergripande eller bara No

Varför har ni just denna arbetsform?

Vilka ämneslärare/personal deltar i planeringen av s o s undervisningen?

Varför just dessa personer?

Hur mycket tid läggs på planering?

Vilka ämneslärare/ personal deltar i undervisningen av sos?

Varför just dessa personer?

Hur mycket tid läggs på undervisning?

Har olika lärare olika ansvarsområden i s o s undervisningen?

Vad är din roll i s o s undervisningen? (No/So-lärarna)

Har ni gjort någon definition av vad ämnet s o s skall omfatta?

Hur ser den ut?

Hur mycket undervisningstid läggs på sexualkunskap respektive samlevnad? I andelar.

Vilka delar är centrala i sexualkunskapen?

Vilka delar är centrala i samlevnad?

Vad anser du att tyngdpunkten ligger (i din/er undervisning) i sex och samlevnadsundervisningen, sexualkunskap eller samlevnad?

Varför denna tyngdpunkt/fokus?

Vad finns för bakom liggande syfte/tanke med att behandla det utvalda innehållet undervisningen?

Finns det några lokala mål för s o s undervisningen?

På vilket sätt är eleverna delaktiga i undervisningens utformning?

Ser du om s o s undervisningen har någon effekt hos eleverna?

Vilken effekt ?

- Hälsa
- Självkänsla
- Trygghet
- Klassrumsklimat

Vad finns det för hinder för att utveckla undervisningen i sos? Ex tid till planering, kompetens, schemaläggning

Vilken utbildning har du som du använder dig av i undervisningen av sos?

Får du/ni någon möjlighet till fortbildning som gynnar undervisningen i sos?

Vill du/ni ha fortbildning för att undervisa i sos?

Bilaga B

Enkät 1

Vilka av följande områden placerar du under sexualkunskap respektive samlevnad?

Sex	Saml	
☐	☐	Könsorganens uppbyggnad och funktion
☐	☐	Pubertet
☐	☐	Trohet/otrohet
☐	☐	Graviditet
☐	☐	Menstruation
☐	☐	Språkbruk (könsord)
☐	☐	Petting
☐	☐	Samlaget
☐	☐	Avvikande sexualitet
☐	☐	Abort
☐	☐	Könssjukdomar och HIV/AIDS
☐	☐	Homosexualitet
☐	☐	Att bli ihop
☐	☐	Att vara ihop
☐	☐	Orgasmer
☐	☐	Olika kulturers syn på sex
☐	☐	Äktenskap
☐	☐	Befruktning
☐	☐	Familjesammansättning
☐	☐	Övergrepp
☐	☐	Incest
☐	☐	Handikapp och sex
☐	☐	Pornografi
☐	☐	Onani
☐	☐	Prostitution
☐	☐	Jämställdhet, manligt och kvinnligt
☐	☐	Attraktion
☐	☐	Preventivmedel
☐	☐	Kill- och tjejkulturer
☐	☐	Hur media påverkar vår sexualitet
☐	☐	Att göra slut

Bilaga C

Enkät 2

Hur har ni i undervisningen berört följande områden?

Välj i vilken grad i relation till den totala undervisningen i sex och samlevnad. Från grad ”inte alls” till ”våldigt mycket”.

	inget alls	något	mycket	våldigt mycket
Könsorganens uppbyggnad och funktion.....	☐	☐	☐	☐
Puberteten.....	☐	☐	☐	☐
Trohet/otrohet.....	☐	☐	☐	☐
Graviditet.....	☐	☐	☐	☐
Menstruation.....	☐	☐	☐	☐
Språkbruk (könsord).....	☐	☐	☐	☐
Petting.....	☐	☐	☐	☐
Samlaget.....	☐	☐	☐	☐
Avvikande sexualitet.....	☐	☐	☐	☐
Abort.....	☐	☐	☐	☐
Könssjukdomar och HIV/AIDS.....	☐	☐	☐	☐
Homosexualitet.....	☐	☐	☐	☐
Att bli ihop.....	☐	☐	☐	☐
Att vara ihop.....	☐	☐	☐	☐
Orgasmer.....	☐	☐	☐	☐
Olika kulturers syn på sex.....	☐	☐	☐	☐
Äktenskap.....	☐	☐	☐	☐
Befruktning.....	☐	☐	☐	☐
Familjesammansättning.....	☐	☐	☐	☐
Övergrepp.....	☐	☐	☐	☐
Incest.....	☐	☐	☐	☐
Handikapp och sex.....	☐	☐	☐	☐
Pornografi.....	☐	☐	☐	☐
Onani.....	☐	☐	☐	☐
Prostitution.....	☐	☐	☐	☐
Jämställdhet, manligt och kvinnligt.....	☐	☐	☐	☐
Attraktion.....	☐	☐	☐	☐
Preventivmedel.....	☐	☐	☐	☐
Kill- och tjej kulturer.....	☐	☐	☐	☐
Hur media påverkar vår sexualitet.....	☐	☐	☐	☐
Att göra slut.....	☐	☐	☐	☐

Finns det något område som ni har berört i undervisningen men som inte är angivet ovan?

Bilaga D

Utskick till skolor

Undersökning om förhållandet mellan sexualkunskap och samlevnadsfrågor

Vi är två lärarstudenter som skall göra vårt examensarbete, på Göteborgs universitet, inom ämnet sex och samlevnad. Vårt arbete syftar till att undersöka balansen mellan sexualkunskapsundervisningen och samlevnadsundervisningen. Examensarbetet är den avslutande kursen på 10 p i det nya lärarprogrammet.

Valet av skolor för fallstudie är slumpmässigt gjord. Vi skulle vilja få kontakt med två lärare på er skola, en No-lärare och en So-lärare, som tillhör samma arbetslag. Dessa lärare vill vi intervjua angående deras syn på undervisningen i sex och samlevnad under vecka **46** eller **47** och skulle därför snarast vilja komma i kontakt med berörda lärare. De kommer även att få göra en kort enkät om vilka ämnen som de berör i sin undervisning. Vi beräknar tidsåtgången hamna mellan 30 minuter till 1 timme per lärare.

Vi skulle även vilja att dessa lärare undervisar i år 9 då vi även skulle vilja ge deras elever en mindre enkät där de får kryssa i vilka områden som de fått kunskap om under sin tid i högstadiet.

Har ni några frågor om undersökningen, metoden och syftet är ni välkomna att höra av er till oss. Ni kommer när ni vill kunna avbryta ert deltagande. Deltagarna kommer att vara helt anonyma och inte heller vilka skolor som deltar kommer att framgå. Vi behöver gå ut med en förfrågan till berörda elevers föräldrar om tillstånd för elevernas deltagande.

Vi ber er svara så snart som möjligt på vår förfrågan och vi hoppas på ert deltagande.

Med vänlig hälsning

Sofia Mähl Fransson
Anna Nordqvist

Bilaga E

Resultat enkät 2

Enkät svar gällande fördelningen av undervisningens innehåll. Bokstäverna A-D står för de olika skolorna i undersökningen. No eller So talar om vilket ämne läraren undervisar i.

	A So	A No	B So	B No	C No	D So	D No
Abort	väldigt mycket	mycket	något	något	mycket	mycket	väldigt mycket
Att bli ihop	något	mycket	mycket	mycket	något	mycket	mycket
Att göra slut	något	mycket	något	något	inget alls	mycket	mycket
Att vara ihop	något	mycket	något	mycket	något	mycket	mycket
Attraktion	något	mycket	något	något	något	mycket	mycket
Avvikande sexualiteter	mycket	mycket	något	något	väldigt mycket	mycket	mycket
Befruktning	något	mycket	något	mycket	väldigt mycket	något	väldigt mycket
Familj	något	något	något	något	något	mycket	något
Graviditet	mycket	mycket	mycket	mycket	väldigt mycket	mycket	mycket
Handikapp	något	inget alls	inget alls	något	inget alls	inget alls	något
Homosexualitet	mycket	mycket	mycket	något	mycket	mycket	mycket
Incest	något	något	inget alls	något	något	något	mycket
Jämställdhet	något	mycket	väldigt mycket	mycket	mycket	mycket	väldigt mycket
Kill- och tjej kulturer	något	något	väldigt mycket	mycket	något	mycket	väldigt mycket
Könsorgan	inget alls	något	något	något	väldigt mycket	något	väldigt mycket
Media	något	mycket	mycket	mycket	något	mycket	mycket
Menstruation	inget alls	mycket	inget alls	något	väldigt mycket	något	väldigt mycket
Olika kulturer och sex	något	inget alls	väldigt mycket	något	inget alls	mycket	något
Onani	något	mycket	något	något	väldigt mycket	mycket	väldigt mycket
Orgasmer	inget alls	något	något	något	mycket	något	mycket
Petting	inget alls	något	något	något	väldigt mycket	mycket	mycket
Pornografi	inget alls	något	något	mycket	något	mycket	mycket
Preventivmedel	något	mycket	något	mycket	väldigt mycket	mycket	väldigt mycket
Prostitution	mycket	något	mycket	inget alls	något	mycket	något
Pubertet	något	mycket	väldigt mycket	mycket	väldigt mycket	mycket	mycket
Samlag	inget alls	något	något	något	väldigt mycket	mycket	väldigt mycket
Språkbruk	mycket	något	mycket	något	mycket	mycket	väldigt mycket
STD	mycket	väldigt mycket	mycket	mycket	väldigt mycket	mycket	väldigt mycket
Trohet	mycket	mycket	något	något	något	mycket	något
Äktenskap	något	inget alls	något	inget alls	något	mycket	något
Övergripping	något	något	inget alls	något	något	något	mycket

Bilaga F

Resultat enkät 1

Enkät svar gällande lärarnas kategorisering av delområden. Bokstäverna A-D står för de olika skolorna i undersökningen. No eller So talar om vilket ämne läraren undervisar i.

	A So	A No	B So	B No	C No	D So	D No
Att vara ihop					■		
Attraktion				■	■	■	■
Avvikande sexualiteter			▨				■
Befruktning	■	▨	▨	▨	▨	▨	▨
Familj							
Graviditet	■	■	▨	▨	▨	■	▨
Handikapp			▨				■
Homosexualitet				■			■
Incest						■	■
Jämställdhet							
Kill- och tjejkulturer						■	
Kulturer och sex			▨				■
Könsorgan	▨	▨	▨	▨	▨	▨	▨
Media							
Menstruation	■	▨	▨	▨	▨	▨	■
Onani	■	▨	▨		▨	▨	▨
Orgasmer	▨	▨	▨	■	▨	▨	■
Petting	■	■	▨	■	▨	▨	▨
Pornografi			▨				▨
Preventivmedel	■	▨	▨	■	▨	■	■
Prostitution							▨
Pubertet	■	■		■	▨	■	▨
Samlag	▨	▨	▨	■	▨	■	■
Språkbruk					■		■
STD	■	■	▨	■	■	■	▨
Trohet							
Äktenskap							■
Övergrepp						■	■

Sexualkunskap	▨
Samlevnad	
Båda	■